

Masterthesis

Van kwaad tot erger!

Onderzoek naar de betekenis van
“ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE”
in het Bijbelboek Richteren

Gert-Jan Anker

Protestantse Theologische Universiteit, locatie Amsterdam
Master Gemeentepredikant, deeltijd
Vakgebied: Sources
Begeleider: prof. dr. K. Spronk

Februari 2017

Woord vooraf

Deze MA-theses is geschreven in de masteropleiding gemeentepredikant aan de Protestantse Theologische Universiteit Amsterdam. Deze these had eerder geschreven kunnen worden maar een deeltijd opleiding en toen nog voltijds werken was niet de juiste combinatie. De meeste vakken waren afgerond in de zomer van 2016 en zo kon ik mij richten op de thesis. Het tot mij nemen van wetenschappelijk kennis was soms enerverend, soms ook lastig. Het houden van een preken serie over Richteren gaf een mooie balans. Via deze weg wil ik alle mensen bedanken die hulp hebben geboden gedurende het proces. Allereerst prof. Spronk voor de inhoudelijke begeleiding van de deze scriptie. In het bijzonder ook dank aan M. de Vries die heeft meegelezen en mij voortdurend wees op het inhoudelijk schrijfproces en de theologische doordenking. Het leidde er toe dat ik met nieuwe inzichten verder kon schrijven. Ook dank aan ds. A.W. van der Plas die bij het eindproces betrokken is geweest. Daarnaast gaat bovenal mijn dank uit aan mijn vrouw Annette en de kinderen die mij voortdurend hebben ondersteund in mijn onderzoek en het afronden van dit traject. Ze hebben hun man en vader vaak moeten missen in de afgelopen jaren. Zeker in de laatste maanden waar ik naast mijn werk druk was met de afronding van de thesis. Annette je hebt zeker de laatste maanden, maar eigenlijk in de hele studie veel moeten opofferen zodat ik kon werken of studeren. Zonder jouw inzet en betrokkenheid was het nooit gelukt. Het geldt evengoed voor jullie Rossa, Mirthe, Lisa en Lennert, dank voor de extra inzet die soms thuis nodig was.

Voor een ieder die deze thesis leest; ik hoop dat je voor het eerst of opnieuw mag ontdekken hoe groot en machtige God wij hebben. Zijn genade voor het gehele volk van Israël is bijzonder groot, niet te bevatten. Iedere keer maar weer loopt het volk bij Hem vandaan en gaat zijn eigen weg. Toch ontfermt de HEERE zich iedere keer weer over Zijn volk door een richter te zenden en het volk te verlossen. Wij, Nieuwtestamentische christenen, zijn niet veel anders als het volk Israël. Alleen wij worden gewezen op dé Richter; Jezus Christus. Hij is gekomen om de wereld te verlossen van schuld en duisternis. Zodat wij door geloof in Hem in eeuwigheid kunnen leven. Door het zenden van Zijn Zoon heeft God zijn liefde getoond en dat doet hij nog steeds voor u, jou en mij!

Ik dank God de Vader voor het zenden van Zijn Zoon, voor het heil wat Hij heeft gebracht, en ik dank de Geest voor wijsheid, kracht en gezondheid om deze thesis en deze studie af te kunnen ronden.

Het voorwoord sluit ik met een vers 7 uit de Avondzang:

O Vader, dat Uw liefde' ons blijk';

O Zoon, maak ons Uw beeld gelijk;

O Geest, zend Uwen troost ons neer;

Drieënig God, U zij al d' eer.

Illustratie voorblad: Afbeelding van Baäl. Kalksteen. Gevonden in Ugarit (West-Syrië). Datering ca. 1500-1300 v. Chr.

Inhoud

Inleiding.....	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Probleemstelling.....	7
1.3 De opzet van het onderzoek.....	8
Hoofdstuk 2 – De structuur van het boek Richteren.....	11
2.1 Structuur Bijbelboek Richteren	11
2.2 Thema Bijbelboek Richteren.....	14
2.3 Afweging tot dit moment	15
Hoofdstuk 3 – De plaats van het boek Richteren binnen de canon.....	16
3.1. De canon en het Deuteronomistische Geschiedwerk.....	16
3.1.1 Bronnensplitsing	16
3.1.2 Het Deuteronomistische Geschiedwerk	16
3.1.3 Tegengeluid op het Deuteronomistische Geschiedwerk	18
3.2 Diachrone en synchrone benadering in relatie tot het Deuteronomistische Geschiedwerk	20
3.3 Afweging tot dit moment	21
Hoofdstuk 4 – Waar komt het woord kwaad הָרַע voor in Richteren?	23
4.1. Wat is de betekenis van het woord kwaad הָרַע ?.....	23
4.2. Waar komt het woord kwaad הָרַע voor in Richteren?	25
4.2. Afweging tot dit moment	32
Hoofdstuk 5 – Waar komt $\text{אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה}$ nog meer voor in het Oude Testament?	34
5.1 Betekenis van $\text{אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה}$ in de Bijbelboeken buiten Richteren.....	34
5.1.1 Betekenis van $\text{אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה}$ in Deuteronomium.....	34
5.1.2 Betekenis van $\text{אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה}$ in 1 Samuel.....	35
5.1.3 Betekenis van $\text{אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה}$ in 1 Koningen en 2 Koningen	35
5.1.4 Betekenis van $\text{אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה}$ in 2 Kronieken.....	36
5.1.5 Betekenis van $\text{אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה}$ in Jesaja	37
5.1.6 Betekenis van $\text{אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה}$ in Jeremia	37
5.2. Afweging tot dit moment	37
Hoofdstuk 6 – De richters in Richteren	39
6.1 Overzicht Richters	39
6.1.1 Otniël.....	39
6.1.2 Ehud.....	40
6.1.3 Debora	41
6.1.4 Gideon.....	43

6.1.5 Jefta	45
6.1.5 Simson	46
6.2 Afweging tot dit moment	49
Hoofdstuk 7 – Slotconclusie	51
Bibliografie	56

Inleiding

1.1 Aanleiding

De aanleiding voor het schrijven van deze thesis komt op vanuit mijn jeugd. Ik kan mij nog goed de verhalen van de richters herinneren die verteld werden op de lagere school en de zondagsschool: De verhalen van Gideon als strijdbare held die met een klein aantal mannen een groot leger verslaat, van Jefta die als leider van een straatbende rondzwerft. Door zijn broers wordt Jefta verdreven, maar later wordt hij door de oudsten van de stad geroepen om hun leider te zijn. Niet te vergeten de verhalen van Simson, de sterke held, de man die de Filistijnen de baas was en met een schedel van een beest velen van hen doodde. Het ene moment is hij in gevecht met een leeuw, het andere moment loopt hij met de stadsdeuren op zijn rug weg, de berg op. De richters waren helden in mijn ogen.

Toen ik ouder werd en ik mij meer inhoudelijk verdiepte in de geschiedenissen, ontdekte ik ook een keerzijde aan deze helden. Zo had Gideon uiteindelijk drie wonderen nodig om te gehoorzamen aan Gods bevel. Ook de wijze waarop Simson aan zijn ouders kenbaar maakt wie zijn vrouw zou gaan worden was nogal eigzinnig en ging in tegen de culturele gewoonte. Zijn hele omgang met vrouwen was dubieus en leidde menig keer tot eigenmachtig handelen en de dood van vele Filistijnen.

Daarnaast valt bij het doorlezen van het Bijbelboek Richteren een patroon op: het volk Israël luistert niet naar de God van Israël en keert zich als volk voortdurend van Hem af. God laat dan menig keer een vijandig volk over hen heersen. Als gevolg van de overheersing roept het volk tot God en zendt Hij een richter, die het volk verlost zodat het rust krijgt.

Het voortschrijdende inzicht wat ik persoonlijk heb ervaren over het volk Israël en de richters maakt dat er een verlangen is om meer te willen weten van dit Bijbelboek.

Behalve de bovengenoemde reden waarom ik het Bijbelboek Richteren wil onderzoeken was er ook een persoonlijke wens om met het schrijven van de scriptie een groter tekstgedeelte te onderzoeken, met voorkeur voor een geheel Bijbelboek. Andere studenten hebben de keuze gemaakt om één hoofdstuk of één tekst te kiezen, anderen zelfs één woord.

Mijn voorkeur gaat uit naar een thematisch onderzoek waarbij ik diverse gedeelten op zich zelf kan bestuderen en deze daarna ook met elkaar kan vergelijken. Ik wil dat doen aan de hand van de zin: וַיַּעַשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה, “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE”. Deze zin komt meerdere keren voor in Richteren en het is de vraag welke betekenis hij heeft voor de exegese van Richteren.

De zin komen we als eerste tegen in Deuteronomium, maar in een veelvoud ook in het Bijbelboek Koningen.¹ Daar lezen we over koningen die worden opgeroepen het volk voor te gaan in het dienen van de God van Israël. Iedere keer lukt het hen niet, vallen ze terug in afgoderij en worden ze door een profeet opgeroepen tot bekering. Het voortgaan van die afgoderij is een terugkerend thema dat we duidelijk omschreven zien in 1 Koningen 17-19, de beschrijving van de strijd van Achab en Izebel met de profeet Elia.² Bij de beoordeling van koningen wordt regelmatig gewezen op Deuteronomium 17:14-20. In dit gedeelte wordt de ideale koning beschreven. Het is een feit dat de meeste koningen niet aan de norm kunnen voldoen. Ze overtreden voortdurend de wet die de HEERE hen gegeven had. De vraag is dan of Deuteronomium 17 een niet op te volgen ideaal beeld is? Zou het ideaalbeeld dan vooral gericht zijn op toewijding? Zo zien we David als een voorbeeld van een koning die volkomen toegewijd wilde leven zoals God dat van hem vroeg. Ook hij was niet zonder zonden, maar diende wel alleen de HEERE. Dat is waar de koningen toe worden opgeroepen. Ze krijgen dan ook voortdurend het verwijt die weg niet te gaan. In die geschiedenissen komen dan de woorden “kwaad doen” telkens weer terug tot het moment dat Israël weggevoerd wordt in Ballingschap. Deze formulering uit Koningen rechtvaardigt dan ook mijn hoofdvraag. De herhaling in Koningen verwijst iedere keer naar het dienen van de afgoden, als een refrein komen de woorden terug. De vraag is of de uitdrukking in Richteren ook de betekenis heeft van enkel een duiding voor het verval tot de afgoden of is er meer te zeggen?

1.2 Probleemstelling

In Richteren 2:5 lezen we over Jozua die het volk Israël weg zendt om het land in bezit te nemen. Het volk Israël diende de HEERE in de tijd van Jozua, lezen we in Richteren 2:7. Alleen dan sterft Jozua en overlijdt ook zijn generatie, die zelf de daden van de HEERE gezien hadden. Een ander geslacht staat op, dat de HEERE en zijn werken niet kende. We lezen: “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” door Hem te verlaten en andere goden te dienen. De HEERE toornst hierover en geeft hen over in de handen van de vijanden (Ri. 2:12). Overal is de hand van de HEERE tegen hen, zoals Hij had voorzien (Ri. 2:15). Toch ziet de HEERE daarna naar hen om en doet richters opstaan die hen verlossen uit de hand van de vijand. Als de richter dan sterft, doet het volk weer wat “kwaad was in de ogen van de HEERE”. Dit blijft zich herhalen. Totdat God zegt dat de heidenen zullen blijven omdat het volk Israël blijft zondigen tegen het verbond (Ri. 2:20).

¹ Volgens BibleWorks is de uitdrukking אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה te vinden in: Deut. 4: 25; 9:18; 17:2; 31:29. 1 Sam. 15:19. 1 Kon. 11:6; 14:22; 15:26; 15:34; 16:19; 16:25; 16:30; 21:20; 21:25; 22:53. 2 Kon. 3:2; 8:18; 8:27; 13:2; 13:11; 14:24; 15:9; 15:18, 24, 28; 17:2; 17:17; 21:2; 21:6; 21: 15, 16; 21:20; 23:32; 23:37; 24:9; 24:19. 2 Kr. 21:6; 22:4; 29:6; 33:2; 33:6; 33:22; 36:5; 36:9 en 12. Jes. 65:12; 66:4. Jer. 7:30 18:10; 32:30; 52:2.

² M.J. Paul, *SBOT 2 Samuel, 1 Koningen en 2 Koningen*, p. 303.

De hoofdvraag van deze thesis is dan ook:

Wat is de betekenis van “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” binnen het boek Richteren?

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden heb ik de volgende opzet gemaakt voor mijn onderzoek en daarbij tot slot de volgende deelvragen geformuleerd:

1.3 De opzet van het onderzoek

Eerst wil ik de structuur van Richteren beschrijven, omdat bij de zes grote richters de zin “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” terug komt. Het zou daarom een structurerend element kunnen zijn. Vervolgens wil ik nadenken over de vraag op welke manier Richteren met andere boeken in de canon verbonden is.

In de literatuur over Richteren wordt door de meeste wetenschappers bijna altijd wel geschreven over de bronnentheorie. Daarnaast refereren ze ook aan het werk van M. Noth met zijn theorie over het Deuteronomische Geschiedwerk (hierna afgekort als DG).³ Daarom wil ik eerst kort weergeven de betekenis van de bronnentheorie en het DG. Vervolgens wil ik de voor- en tegenstanders aan het woord laten om hierop te reageren.

De discussie over het DG heeft te maken met de ontstaansgeschiedenis van Richteren: gaat het om losse mondeling doorvertelde geschiedenissen⁴ of om één door een schrijver opgestelde geschiedenis?

Vanuit het vooronderzoek blijkt dat volgens de literatuur de uitdrukking “en ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” een bekende Deuteronomistische zin is. Ik wil daarom onderzoeken in hoeverre de Richterenverhalen gekleurd zijn door de Deuteronomistische school. Daarnaast lijkt ook de structuur van de telkens herhaalde zinnen te wijzen op Deuteronomistische bewerking. In het onderzoek wil ik in ieder geval het werk betrekken van M. Weinfeld.⁵ Hij heeft aan het slot van zijn boek overzichtslijsten van telkens terugkerende frasen. De vraag is welke duiding geven die frasen en welke betekenis kan dit hebben voor de uitleg van het Bijbelboek Richteren. Het is wellicht ook nodig om zo duidelijk te krijgen of de zin “en ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” een

³ M. Noth, *Überlieferungsgeschichtliche Studien I*.

⁴ M.J. Paul wijst erop, met wat we van de cultuur uit het oude Nabije Oosten aannemelijk is dat de richterenverhalen waarschijnlijk binnen de stammen werden doorverteld. M.J. Paul, *SBOT 2 Samuel, 1 Koningen en 2 Koningen*, p. 280.

⁵ M. Weinfeld, *Deuteronomy and Deuteronomistic School*, 1972. Zie ook een eerdere publicatie van M. Weinfeld: “The Period of the Conquest and of the Judges as Seen by the Earlier and the Later Sources”, *Vetus Testamentum* 17 (1967), 93-113.

nieuwe cyclus aangeeft van: kwaad, roepen tot God, bevrijding, rust of dat deze zin betrekking heeft op een specifieke zonde van het volk of een stam.

Ik merkte bij de beschrijving van de structuur dat de zin “en ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” regelmatig als herhaling voor komt in onder anderen Richteren.⁶ Wat het kwaad in deze zin dan precies is, wordt bij het lezen van de geschiedenissen niet direct duidelijk. Om het woord kwaad niet meteen te vereenzelvigen met een woord als zonde wil ik eerst nadenken over het woord kwaad en de betekenis daarvan.⁷ Het onderzoek richt zich daarom niet op het algemene woord zonde maar op de zin *וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה*, “en ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE”.⁸

We kijken eerst naar wat het kwaad is waarover in de geschiedenissen van Richteren geschreven wordt. Het onderzoek is dus gericht op de exegese om duidelijk te krijgen wat er met het “kwaad” dat het volk Israël gedaan heeft bedoeld wordt. Ik zal eerst door middel van detailexegese de geschiedenissen op zichzelf analyseren. Daarbij zal ik in gesprek gaan met de commentaren van B.G. Webb, T. Butter, en T.I. Block.

De zin “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” komt ook voor in andere Bijbelboeken.⁹ De vraag is of de genoemde zin overal dezelfde betekenis heeft. Om enigszins een beperking aan te brengen voor dit onderzoek wil ik kijken of enkel in de context van de bijbelverzen duidelijk wordt wat de betekenis van deze woorden kunnen zijn.

In het laatste hoofdstuk wil ik de richters zelf beschrijven. In de literatuur wordt beschreven dat de richter Otniël een voorbeeld richter is en in een crisis als leider optreedt.¹⁰ Simson wordt door Dirksen beschreven als een individu die zelfstandig te werk gaat in een situatie die in eerste instantie geen crisis in zich heeft.¹¹ Op het eerste gezicht laat het zien dat het leiderschap van de Richters niet eenduidig is. Ze hebben een taak opgelegd gekregen maar het lijkt erop dat het kwaad welke door het volk begaan wordt hun leiderschap beïnvloedt. De vraag is dan ook kan het ook zo zijn dat de

⁶ Zie voetnoot 1 voor een overzicht waar de uitdrukking nog meer voorkomt.

⁷ Het woord zonde *אָתָּאָת* komt maar drie keer voor in Richteren. Volgens Bible Works komt het woord voor in Ri. 10:10, 10:15 *וְהָאָתָּאָת* en Ri. 11:27 *לְאֶתְּאָתָּי*

⁸ De uitdrukking komt voor in Ri. 2:11, 3:7, 3:12, 4:1, 6:1, 10:6 en 13:1.

⁹ Volgens BibleWorks komt de uitdrukking *וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה* voor in: Deut. 4: 25; 9:18; 17:2; 31:29. 1 Sam. 15:19. 1 Kon. 11:6; 14:22; 15:26; 15:34; 16:19; 16:25; 16:30; 21:20; 21:25; 22:53. 2 Kon. 3:2; 8:18; 8:27; 13:2; 13:11; 14:24; 15:9; 15:18, 24, 28; 17:2; 17:17; 21:2; 21:6; 21: 15, 16; 21:20; 23:32; 23:37; 24:9; 24:19. 2 Kr. 21:6; 22:4; 29:6; 33:2; 33:6; 33:22; 36:5; 36:9 en 12. Jes. 65:12; 66:4. Jer. 7:30 18:10; 32:30; 52:2.

¹⁰ M.J. Paul (red.) *SBOT*, p. 321.

¹¹ P.D. Dirksen, *Richteren een praktische Bijbelvertaling*, Kampen: Kok, 1990, p. 85.

richters zelf ook beïnvloed worden door de tijd en context van hun leefwereld. Met andere woorden is het kwaad doen als ontwikkeling in de geschiedenissen ook bij de richters zelf zichtbaar?

Met bovenstaande opzet van mijn onderzoek ben ik gekomen tot de volgende deelvragen:

- a) Wat is de structuur en het thema van het Bijbelboek Richteren in zijn huidige vorm?
- b) Wat is de plaats van het Bijbelboek Richteren in de canon?
- c) Wat is de betekenis van de bronnenkritiek en het Deuteronomisch Geschiedwerk voor het Bijbelboek Richteren?
- d) Wat is het kwaad en welke betekenis heeft het woord kwaad in de geschiedenissen van de richters?
- e) Waar komen de woorden kwaad doen in de ogen van de HEERE nog meer voor in het Oude Testament en is daar enkel in context van de bijbeltekst zelf de betekenis van zichtbaar?
- f) Geeft de manier waarop de richters hun ambt invullen nog verdere invulling aan de woorden ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE?

Hoofdstuk 2 – De structuur van het boek Richteren

In dit hoofdstuk wil ik eerst een beschrijving geven van de structuur van het Bijbelboek Richteren. Het Bijbelboek Richteren bestaat voor het grootste deel uit een aantal geschiedenissen over richters. Om een overzicht te krijgen van deze geschiedenissen wil ik eerst aandacht geven aan de indeling van Richteren. Vervolgens wil ik ook globaal de cyclus weergeven die zichtbaar is in de geschiedenissen van deze richters, om vervolgens met enkele woorden het thema van het Bijbelboek Richteren te duiden.

2.1 Structuur Bijbelboek Richteren

Veel wetenschappers zijn het erover eens dat het Bijbelboek Richteren is opgebouwd uit een proloog, middenstuk en epiloog.¹² De concentrische structuur van proloog, middenstuk en epiloog wordt door o.a. Webb opgevoerd als argument voor de eenheid van het boek Richteren.¹³ Het geheel wordt gezien als een raamwerk rondom de geschiedenissen van de afzonderlijke richters. Tegelijk is men ook wel van mening dat het meer is dan een raamwerk om enkele geschiedenissen bij elkaar te houden. In vergelijking met andere Bijbelboeken als Koningen (waar ook diverse geschiedenissen beschreven worden) is bij Richteren een duidelijk voorwoord als kader aanwezig, dat een duidelijke visie geeft op de periode van de richters.¹⁴ Men wijst voor deze proloog meestal de hoofdstukken 1:1 tot 2:5 aan.¹⁵ In dit eerste deel zien we een overzicht van de gebeurtenissen van iedere afzonderlijke stam na de dood van Jozua. Opvallend is dat de meeste stammen gaan wonen tussen de huidige bewoners van het land en hen dus niet verdrijven. Zij doen dat ondanks dat ze opdracht van God hadden om de volkeren te verdrijven. Hoewel de HEERE hen verboden had de goden van de Kanaänieten te vereren, doen ze dit toch. De engel van de HEERE zegt namens God dat Hij de volkeren niet zal verdrijven omdat de Israëlieten het verbond hebben geschaad (Ri. 2:1-5). Aansluitend volgt er een theologisch kader waar het volk zich aan dient te houden (Ri. 2:6-3:6). De generatie die Jozua gekend heeft leeft niet meer en een nieuwe generatie komt op. We lezen dan dat zij zich niet houden aan het verbond dat door Jozua is gesloten (Ri. 2:10).

¹² R. B. Dillard en T. Longman, *Inleiding op het Oude Testament*, p. 155.

¹³ B.G. Webb, *The book of Judges*, p. 103.

¹⁴ Gillmayr geeft aan dat het voorwoord gezien kan worden als inleiding op het raamwerk en inzicht verschaft over de samenhang van geschiedenissen van de individuele richters. S. Gillmayr-Bucher, "Framework and Discourse in the book of Judges", *JBL* 128 (2009), 687.

¹⁵ B.G. Webb, gaat uit van een proloog van 1:1 tot 3:6: Deze verzen verwoorden de kern Richteren en met de vraag waarom de Kanaänieten niet zijn verdreven: "In the following chapters we will see that the thematic developments which take place in the rest of the book are in keeping with the conception of the judges period that has been presented in 1:1 – 3:6", p.156.

Daarna volgt een middenstuk welke de hoofdstukken 3:6 tot 16:31 omvat. Met Boda gaan velen anderen uit van zes grote richters te weten: Otniël, Ehud, Debora, Gideon, Jeftha en Simson.¹⁶

Kenmerkend aan de geschiedenissen van de richters is dat er telkens een terugkerende cyclus optreedt van: het dienen van de goden, God straft door een bezetter, volk roept om bevrijding, God stelt een richter aan, volk wordt bevrijd en krijgt een tijd rust. Na het sterven van de richter vervalt men opnieuw in het dienen van de goden en begint de cyclus opnieuw.

Deze geschiedenis reeks wordt onderbroken door hoofdstuk negen, tussen de richters Gideon en Jeftha, waar we lezen over het mislukte koningschap van Abimelech.

Tot slot eindigt het met een epiloog 17:1- 21:25. Hoofdstukken die qua thema niet passen bij de richter verhalen. De hoofdstukken 17 en 18 gaan over stichting van het priesterschap in Dan. In Richteren 19 lezen we over een verkrachting van een vrouw in Gibeon in het gebied van Benjamin. Door de weigering van de stam van Benjamin de schuldigen uit te leveren volgt er een strijd tussen de stammen van Israël tegen die van Benjamin. Deze strijd stopt en er wordt een eed gezworen zodat het voortbestaan van de stam van Benjamin is gegarandeerd.

Het bovenstaande kan worden weergegeven in het volgende overzicht:¹⁷

Proloog:

1. Situatieschets van Richterentijd (1:1-3-6)
 - 1.1. De inname van Kanaän stagneert (1:1-2:5)
 - 1.2. De Israëlieten in de Richterentijd (2:6-3:6)

Middenstuk:

2. De richters (3:7-16:3)
 - 2.1. Otniël (3:7-11)
 - 2.2. Ehud (3:12-30)
 - 2.3. Samgar (3:31)
 - 2.4. Debora en Barak (4:1-5:31)
 - 2.5. Gideon (6:1-8:32)
 - 2.6. Het koningschap van Abimelech (8:33-9:57)
 - 2.7. Tola, Jaïr (10:1-5)
 - 2.8. Jeftha (10:6-12:7)
 - 2.9. Ibsan, Elon en Abdon (12: 8-15)
 - 2.10. Simson (13:1-16:31)

¹⁶ M.J. Boda, *Return to Me*, p. 51.

¹⁷ M.J. Paul, (red.), *SBOT*, p. 283.

Epiloog:

3. Geen koning in Israël (17:1-21:25)
 - 3.1. Godsdienstig verval: de afgoderij van Dan (17:1-18:31)
 - 3.2. Zedelijk verval: zedeloosheid in Gibeon (19:1-21:25)

Korte toelichting op de cyclus

Richters zijn aangesteld door God om hun volk te verlossen, omdat Israël steeds weer viel in het dienen van afgoden en zichzelf zo in de ellende stortte (Ri. 2:10-19). Men geeft vaak aan dat het middendeel van het boek iedere keer een cyclus is waar te nemen die een kijk op de geschiedenis weergeeft.¹⁸ Voordat alle geschiedenissen over de richters beschreven worden is er eerst een soort inleidend theologisch kader, te weten de verzen 2:6 – 3:6. Boda geeft aan dat in deze inleiding een cyclische vorm zichtbaar wordt die bij iedere richter ongeveer in dezelfde bewoording terug komt. “Structured according to a common pattern established in the introduction”.¹⁹

De eerste geschiedenis die we tegenkomen gaat over Otniël (Ri. 3:7-11). Deze geschiedenis wordt vaak aangemerkt als voorbeeld, omdat de elementen uit zijn geschiedenis als een raamwerk fungeren voor de andere Richteren geschiedenissen. Men spreekt dan ook van een terugkerende cyclus. Als we de tekst lezen dan wordt er globaal een volgende structuur zichtbaar:²⁰

Israël dient de afgoden.²¹

Israël wordt onderworpen aan een vijandig machthebber.²²

Israël roept in de nood tot de HEERE.²³

De HEERE roept een richter.²⁴

De HEERE strijdt door de Richter voor Israël.²⁵

De vijand wordt verslagen.²⁶

Na een dergelijke cyclus heeft het land rust gedurende één of twee generaties.²⁷

¹⁸ R. B. Dillard en T. Longman, *Inleiding op het Oude Testament*, p. 156.

¹⁹ M.J. Boda, *Return to Me*, p.51.

²⁰ “Israel’s sin, Yahweh’s Judgment, Israel’s cry, Yahweh’s deliverance through a deliverer, Israel’s rest and deliverer’s death”, M.J. Boda, *Return to Me*, p.51.

²¹ Ri. 3 : 12; 4 : 1; 6 : 1; 10 : 6; 13 : 1.

²² Ri. 3 : 12-14; 4 : 2; 6 : 1-2; 10 : 7-8, 13 : 1.

²³ Ri. 3 : 15; 4 : 3; 6 : 6; 10 : 10.

²⁴ Ri. 3 : 15; 4 : 6-7; 6 : 14-16; 11 : 30-32.

²⁵ Ri. 3 : 28; 4 : 14-15; 6 : 34-36, 7 : 7, 15, 22; 11 : 32.

²⁶ Ri. 3 : 30; 4 : 23-24; 8 : 28; 11 : 33.

²⁷ Ri. 3 : 30; 5 : 31; 8 : 28.

M. Rotman heeft een overzicht gegeven van de cyclus die in iedere 'grote' richter terug komt.²⁸ Als we deze lijst overzien en de geschiedenissen naast elkaar leggen zijn er ook enkele literaire vormen die heel kenmerkend zijn en iedere keer terug komen:

Omschrijving	Inleiding	Otniël	Ehud	Debora	Gideon	Jefta	Simson
Zonde	2:11	3:7	3:12	4:1	6:1	10:6	13:1
JHWH's toorn	2:14	3:8	-	-	-	10:7	-
Verdrukking	2:14	3:8	3:12b-14	4:2	6:1	10:7-8	13:1
Duur	-	3:8	3:14	4:3	6:1	10:8	13:1
Roep tot JHWH	(2:18b)	3:9	3:15	4:3	6:6	10:10	-
JHWH roept een richter	2:16a	3:9	3:15	-	-	-	-
De richter bekrachtigd met Gods Geest	-	3:10	-	-	6:34	11:29	13:25 14:6
De vijand verslagen	2:16b	3:10b	3:29	4:23-24	8:28	11:33	-
Tijd van rust	-	3:11a	3:30b	5:31	8:28	-	-
Richterformule	(2:16)	3:10	-	(4:4-5)	-	12:7	15:20 16:31
Dood van de richter	2:19	3:11b	4:1	-	8:32	12:7	16:31

Opvallend dat elke geschiedenis niet op zichzelf lijkt te staan. Na iedere richter lezen we over een verbinding met de vorige richter, zie de woorden 'na hem'. Aan het einde van zijn richter tijd wordt gezegd dat hij Israël een aantal jaren richtte. Zo wordt ook van iedere richter vermeld, dat hij "stierf en begraven werd in een bepaalde plaats".

2.2 Thema Bijbelboek Richteren

Het volk Israël is vanaf Genesis 12 onderweg naar het beloofde land. De HEERE had Abram de opdracht gegeven op weg te gaan naar een land dat Hij wijzen zal. In de weg die hij ging, ontving hij meerdere beloften, een daarvan was dat het nageslacht zal wonen in het beloofde land. De Bijbelboeken Genesis tot 2 Koningen vertellen deze geschiedenis die zich over periode van vele eeuwen uitstrekt. Met het Bijbelboek Jozua zijn we gekomen aan het begin van de inname van het beloofde land en is het daadwerkelijk zo ver dat het volk het land in bezit neemt en er gaat wonen. In Richteren 1 wordt het in bezit nemen nog een keer beschreven en gaat het vervolgens over de conflicten met de niet verdreven volkeren.

²⁸ M.J. Paul (red.) *SBOT*, p. 285.

Het thema van het Bijbelboek Richteren wordt door diverse theologen anders geduid. Van Midden meent dat de auteur met het boek Richteren vooral het functioneren van het koningschap aan de orde wil stellen.²⁹ Dillard en Longman wijzen echter meer op de relatie tussen God en zijn volk Israël.³⁰ In die lijn denkt ook Webb, waar hij wijst op de richters en het koningschap in de geschiedenis van het volk Israël. Webb wijst op het feit dat zij enkel kunnen leven door de toewijding van God tot hen.³¹ Vervolgens schrijft Block naar aanleiding van het falen van het koningschap van Abimelech dat het in het Bijbelboek Richteren gaat om de vergelding van God: “As dramatically as anywhere in Scripture, we observe a rigorous divine application of the principle of retribution”.³² Deze grote diversiteit aan thema’s wordt door meerdere wetenschappers genoemd.

2.3 Afweging tot dit moment

Er is onder wetenschappers een grote overeenstemming als het gaat om de structuur van het Bijbelboek Richteren. De proloog roept vragen op, maar toch houdt men meestal vast aan de hoofdstukken 1:1 tot 2:5. Aansluitend volgt er een theologisch kader waar het volk zich aan dient te houden (Ri. 2:6-3:6).

In het middenstuk van Ri. 3:6 tot Ri. 16:31 zijn de geschiedenissen van de grote richters beschreven. Daar zijn ook duidelijk de structuren zichtbaar van de terugkerende cycli. Hieruit blijkt dat uit een overzicht van een structuur heel duidelijk weergegeven wordt met als het structurerend element de zin: “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE”. Een gedachten die we meenemen wanneer we concreet nadenken over die betreffende zin.

Wat het thema van Richteren betreft, moeten we concluderen dat de diversiteit aan thema’s redelijk groot is zeker wanneer we de vele commentaren erbij zouden betrekken. Toch geeft wel een meerderheid van de commentaren aan dat de relatie tussen God en zijn volk Israël een rol speelt en een kern vormt voor het Bijbelboek Richteren. Daar stem ik dan ook mee in.

²⁹ P. van Midden, “Lees maar: er staat niet wat er staat, verborgen theologie in Richteren”, *Richteren* Amsterdamse Cahiers nr.19, (2001) p. 61.

³⁰ R.B. Dillard, T. Longman, *Inleiding op het Oude Testament*, p. 159.

³¹ B.G. Webb, *The book of Judges*, p. 35.

³² D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 335.

Hoofdstuk 3 – De plaats van het boek Richteren binnen de canon

3.1. De canon en het Deuteronomistische Geschiedwerk

Wanneer we ons richten op het Bijbelboek Richteren, lezen we daar gebeurtenissen die betrekking hebben op de periode tussen de dood van Jozua³³ en de opkomst van de monarchie.³⁴ We hebben het dan over Richteren en de plaats binnen de canon. In de literatuur over Richteren komen we veelal de bronnen splitsing en het DG van M. Noth tegen. Daar wil ik eerst aandacht aan geven. Hierop volgend wil ik een tegengeluid laten horen op de theorie van het DG en daarbij ingaan op de betekenis voor Richteren. Tot slot wil ik kort weergeven wat dit alles voorlopig heeft opgeleverd.

3.1.1 Bronnensplitsing

Aan het einde van de 19^e en begin 20ste eeuw kwam men tot de overtuiging dat er bronnen waren waaruit de Pentateuch was ontstaan. Men probeerde deze Pentateuch in diverse bronnen J, E, D, en P onder te verdelen. Hierdoor werden diverse tegenstellingen en dubbelingen binnen de tekst uit elkaar gehaald doordat ze werden toegewezen aan een bepaalde bron.³⁵ Later sprak men van de Hexateuch, zes boeken de Pentateuch + Jozua.³⁶ Men heeft lange tijd geprobeerd om met de bronnen theorie ook de ontstaansgeschiedenis van het boek Richteren te verklaren. Deze theorie van de vier bronnen komen we tegen bij oudere commentaren op de Bijbelboeken Jozua en Richteren, maar deze heeft tegenwoordig nauwelijks of geen aanhangers meer.³⁷ De theorie is wat naar de achtergrond verdwenen toen M. Noth zijn theorie bekend maakte. Hij stelde dat Bijbelboeken Deuteronomium tot Koningen door één auteur geschreven zijn.

3.1.2 Het Deuteronomistische Geschiedwerk

Zoals we gelezen hebben in paragraaf 2.1, is het volk onderweg met de belofte van God dat Hij hen brengen zal in het beloofde land. Die belofte houdt tevens in dat het volk zich dan ook houden moet aan de wet van God en deze moet gehoorzamen.

M. Noth meent dat de boeken van Deuteronomium tot en met 2 Koningen één apart theologisch en literair werk of kader vormden. De persoon achter DG is een anonieme schrijver, een auteur ook wel

³³ Zie de teksten Joz. 24:29 en Ri. 1:1.

³⁴ Aan het einde van Richteren lezen we de woorden *“In die dagen was geen koning in Israël”*, Ri. 21:24. In 1 Sam. 8:6 lezen we over het verlangen van het volk voor een koning.

³⁵ Later in de 20^e eeuw kwam er kritiek omdat men niet tot eenstemmigheid kon komen over de precieze identificatie van de verschillende bronnen in de teksten van de Pentateuch. Punt van kritiek was ook dat deze bronnen een hogere status kregen dan de boeken zelf.

³⁶ De belofte aan de aartsvaders over het in bezit nemen van het beloofde land was een belangrijk element in de eerste vijf boeken. Het kan dan niet zo zijn dat de literatuur eindigt zonder de beschrijving over deze in bezit name hiervan. R.B. Dillard, T. Longman, *Inleiding op het Oude Testament*, p. 137.

³⁷ Zie A.G. Knevel (red.), *Verkenningen in Genesis* 1986, p. 9-44.

genoemd 'de Deuteronomist' (Dtr). Hij heeft de geschiedenis van de uittocht tot de ballingschap beschreven. Dit werk wordt DG genoemd omdat wat betreft taalgebruik en theologische opvattingen de invloeden vanuit Deuteronomium aanwijsbaar zijn.³⁸ Het kader omvat de wetteksten die beschreven staan in het grootste deel van het boek Deuteronomium. Volgens Noth is één persoon de schrijver geweest die leefde in de Babylonische ballingschap rond de zesde eeuw. In die tijd is de samenstelling van de Bijbelboeken die we nu hebben tot stand gekomen.³⁹

Voor het Bijbelboek Richteren zou de Deuteronomist gebruik hebben gemaakt van onder meer oude verhalen en geschiedenissen van lokale stamhelden en de kleine richters.⁴⁰ Aan de hand van die gegevens heeft de Deuteronomist één literair geheel gemaakt. Wat betreft Richteren ging M. Noth er eerst vanuit dat de Deuteronomist twee oudere bronnen met elkaar had gecombineerd om zijn verhaal over de richters vorm te geven.⁴¹ Later heeft hij enkele passages van Richteren geïdentificeerd als aanhechtsels die door latere bewerkers zijn toegevoegd. Volgens Noth zijn zowel het begin, Richteren 1:1 -2:5, als het einde, Richteren 17-21, later ingevoegd.⁴²

Meerdere wetenschappers stemmen in met de opvatting van M. Noth over het DG en de plaats daarbinnen van Richteren.⁴³ Zo wijst M. Weinfeld op twee redactionele bronnen binnen het DG. Hij meent dat het niet onwaarschijnlijk is gezien de literaire lagen. Toch ontbreekt het aan een duidelijk criterium om het onderscheid te maken.⁴⁴ Als we het Deuteronomistisch taalgebruik uit Richteren leggen naast het overzicht dat Weinfeld heeft gemaakt, zijn er weinig concrete teksten die daadwerkelijk verwijzen naar het DG, zeker wanneer we die teksten vergelijken met het Bijbelboek Koningen.⁴⁵ Toch laat Weinfeld zien dat er wel degelijk Deuteronomistische taalgebruik voorkomt in bijvoorbeeld in Richteren 2:6 – 3:4. Met die gegevens kan dit Bijbelgedeelte van de hand van een Deuteronomistische auteur zijn.⁴⁶

Een ander punt van aandacht is wel dat Weinfeld wijst op de cyclus die in het middendeel (2:6-16:31) van Richteren terug komt. Telkens komt in de verhalen het cyclische schema van zonde – straf –

³⁸ M. Noth, *Überlieferungsgeschichtliche Studien I*, p. 100: de theologische opvatting zoals we die ook tegen komen in Deuteronomium; onder meer het verzet tegen afgoderij en het verbond tussen God en het volk Israël.

³⁹ M. Noth, *Überlieferungsgeschichtliche Studien. I*, p. 91 -97.

⁴⁰ G.T. Manley, *The Deuteronomic redactor in the book of Judges*, p. 33: Art. van internet, laatst gelezen 24-11-2016 http://biblicalstudies.org.uk/pdf/eq/1959-1_manley.pdf In zijn artikel laat hij zien dat de schrijver van Richteren bekend was met de verhalen uit de geschiedenis en ook niet onbekend met de boeken van Mozes. Hij meent dat de verhalen vooral gebruikt zijn om het morele verval van Israël aan te tonen.

⁴¹ R.B. Dillard, T. Longman, *Inleiding op het Oude Testament*, p. 153.

⁴² Webb, *The book of Judges*, p. 21.

⁴³ R.B. Dillard, T. Longman, *Inleiding op het Oude Testament*, p. 153.

⁴⁴ M. Weinfeld, *Deuteronomy and the deuteronomistic school*, p. 8: "Many scholars assert that two editorial strands may be discerned in the deuteronomistic history, which is not improbable, considering that it contains different literary strata. But again we have no fixed criterion by which we may differentiate between two editorial stages".

⁴⁵ M. Weinfeld, *Deuteronomy: Appendix A: Deuteronomistic Phraseology* noemt Ri. 2:7-23; 3:1, 4, 7 en 12; 4:1; 5:31; 6:1 en 8; 10:6 en 13; 13:1.

⁴⁶ M. Weinfeld, *The Period of the conquest and of the Judges*, p. 98.

bevrijding terug en tegelijk komt ook de toenemende last van zonde en schuld terug. Het volk Israël roept dan wel tot de HEERE, maar toont bijna geen enkele keer berouw.⁴⁷ Als er een richter door God wordt aangesteld, luistert men ook dan niet (Ri. 2:17-19).⁴⁸ Eigenlijk wijst het volk voortdurend het aanbod van Gods heil af en neemt de zonde toe. Toch zijn daarnaast ook vermeldingen van thema's als de strijd tegen de afgoderij, het negeren van het verbond en tegelijk Gods verbondstrouw aan zijn volk, die geduid kunnen worden onderdeel van het DG.

In de loop van de tijd hebben veel wetenschappers de gedachte over het bestaan van een DG zoals deze door M. Noth beschreven overgenomen. Deze mening wordt wel steeds meer verfijnd. Zo hebben Dietrich en Smend meerdere bewerkers onderscheiden, namelijk de basis Deuteronomist (DTRg)⁴⁹, een profetische (DTRp)⁵⁰ en een nomistische (DTRn)⁵¹ bewerker. Zowel Dietrich als Smend hebben het werk van M. Noth bewerkt en wijzen erop dat bijvoorbeeld de bewerker DTRn de wet van Mozes theologisch centraal stelt. Hij zou meer vanuit de wet hebben geschreven. Omdat men steeds meer bewerkers is gaan zien in o.a. het boek Richteren, gaat men er dan vanuit dat het boek is ontstaan uit een verscheidenheid van bronnen. Deze diversiteit aan bronnen kunnen van elkaar afwijken waardoor de geschiedenis van het ontstaan gereconstrueerd kan worden.⁵²

3.1.3 Tegengeluid op het Deuteronomistische Geschiedwerk

In de loop van de tijd is er wel meer kritiek op de gedachte van het DG van M. Noth. Labuschagne meent zelfs dat er een einde moet komen aan de theorie van het DG.⁵³ Hij is het wel eens met de visie van Noth als het gaat om redactionele eenheid van Deuteronomium – Koningen, als ook wat betreft het ontstaan van DG tijdens de Babylonische ballingschap en het werk van één auteur. Hij is het eens met een verklaring over de ondergang van de monarchie. Alleen het ontbreekt aan aandacht voor de nood van het gedesillusioneerd volk dat niet alleen zijn land, maar ook zijn zelfbewustzijn als volk verloren had en ook in een geloofscrisis verkeerde. Volgens Labuschagne komt dit gebrek aan aandacht doordat Noth zich met zijn gedachte van een DG beperkt tot een bepaalde periode, namelijk van landinname tot ballingschap. Om die reden is het juist nodig om de geschiedenis van Genesis – Numeri wel aan de orde te stellen en niet zoals Noth vanuit Deuteronomium als basis te werken.

⁴⁷ Behalve in Ri. 10: 6-16.

⁴⁸ Gillmayr gaat in haar artikel ook hierop in en merkt op dat de richters niet het verschil maken, hooguit voor een kort moment. Het blijft Gods werk. S. Gillmayr-Bucher, *Framework and Discourse in the book of Judges*, p. 690

⁴⁹ DTRg Geschichtswerk –basisgeschrift.

⁵⁰ DTRp, voegt in het bijzonder profetieën over einde van de koningshuizen toe

⁵¹ DTRn, toevoegingen m.b.t. de Wet van Mozes later verwijderden Nomisme betekent 1) Gehoorzaamheid aan de wet 2) Richting in de ethiek 3) Wetsgetrouwe richting in ethiek of godsdienst.

⁵² R.B. Dillard, T Longman, *Inleiding op het Oude Testament*, p. 153, 154; Webb, *The book of Judges*, p. 24-27.

⁵³ C.J. Labuschagne, <http://www.labuschagne.nl/artikelen/WegmetdeDeuteronomist.pdf> laatst bekeken 23-11-2016.

Daarnaast heeft Labuschagne nog een ander bezwaar tegen de gedachte van het DG vanuit het verteltechnisch gezichtspunt. De hoofdpersoon Mozes en de Israëlieten zijn zomaar in het verhaal aanwezig. De antecedenten die wel voorkomen in Genesis tot Numeri worden in DG gemist. Labuschagne bepleit dan ook een langere periode.

Daarnaast is Labuschagne kritisch op het eenzijdige diachrone benadering van teksten, die ten koste gaat van een synchronische benadering. Het gevolg hiervan, zo meent hij, leidt onvermijdelijk tot de versnippering van de tekst en biedt de kans van het creëren van eigen teksten door de auteur. Om hier een voorbeeld van te geven verwijs ik naar J.A. Soggin.⁵⁴ Hij spreekt zich ook uit over het gevaar van het zelfstandig invullen van de teksten door een auteur. Zo wijst Soggin op een aantal elkaar tegensprekende feiten in het geheel van bijvoorbeeld Richteren 6-8. Hij noemt het wegsturen en oproepen van de soldaten, de grootte van het leger van de Midianieten in relatie met de strooptochten en het feit dat de Midianieten zich in het Noordwesten van Israël bevinden, terwijl hun leefgebied zich veel meer in het Zuiden bevond. Als opmerkelijke feit benoemt Soggin dat de Midianieten kamelen tot hun beschikking hadden (Ri. 6:5; 7:12; 8:21 en 26), en daarmee vanuit hun thuisbasis de strooptochten hadden kunnen ondernemen.

Deze elkaar schijnbaar tegensprekende feiten zijn voor andere wetenschappers aanleiding om te stellen dat Richteren 6-8 een ideale tekst is om in verschillende bronnen te verdelen. Soggin bestrijdt dit.⁵⁵ Hij stelt dat er sprake is van een Deuteronomistische redactie en eerder traditioneel materieel. In het vers voor vers commentaar focust hij zich met name op de Deuteronomistische redactie. Deze redactie heeft geprobeerd om aan de ene kant het samen optrekken in de strijd te benadrukken (Ri. 6:34-35 en 7:23 e.v.) en aan de andere kant om de overwinning aan de HEERE op te dragen. Hierdoor typeert Soggin de geschiedenis als een theologisch narratief, waarbij de theologie door de Deuteronomistische redacteur is toegevoegd. Specifiek noemt Soggin hier de ramshoorns (als verwijzing naar de val van Jericho) en het feit dat God de overwinning alleen behaald heeft (2 Kr. 20:1-30).

Soggin concludeert uiteindelijk dat het oorspronkelijke verhaal, dat ging over de 300 mannen van Abiëzer, gebruikt is door de redacteur om door middel van dit narratief de eenheid van de stammen van Israël te benadrukken en bovenal het werk van God voor het voetlicht te brengen. Labuschagne stelt er tegenover meer de narratieve lijn van de teksten aandacht te willen geven. Hij wijst daarmee op het verhaal van het oude Israël in Genesis – Koningen.

⁵⁴ J.A. Soggin, *Judges – a commentary*, London: SCM Press 1981.

⁵⁵ J.A. Soggin, *Judges*, p. 105. "However, such attempts must be considered mistaken; the only division possible is that between the Deuteronomistic redaction and earlier traditional material".

3.2 Diachrone en synchrone benadering in relatie tot het Deuteronomistische Geschiedwerk

Voor we tot een afronding komen, is het gezien de kritiek van Labuschagne nodig eerst nader in te gaan op de verschillen tussen een diachrone en een synchrone benadering van een tekst.

Bij een diachrone benadering wordt de spanning binnen de tekst wel verklaard, maar wordt de ons overgeleverde versie niet uitgelegd. Hierdoor krijgt de betekenis van de tekst zelf bijna geen aandacht. Een diachronische analyse onderzoekt de ontwikkeling van een verschijnsel door de tijd heen, hoe in de loop der tijd veranderingen zijn opgetreden en dergelijke. Bij Deurloo lees ik dezelfde gedachten maar dan wat betreft historische gegevens. Ook hij meent dat er maar erg weinig betrouwbare historische gegevens aanwezig zijn en dat men eerder naar de literaire creativiteit moet kijken in plaats van de vraag stellen of er historisch materiaal of bronnen aanwezig zijn.⁵⁶ Daarmee kiest hij voor een synchrone benadering. Daarbij gaat men uit van het Bijbelboek Richteren zoals dat nu voor ons ligt en houdt men zich veel minder bezig met de vragen rondom het DG. Iemand die dit voorstaat is B.G. Webb. Hij wijst op een andere mogelijke verklaring van de oneffenheden in de tekst, namelijk: "it could simply be a case of defective syntax, for which various kinds diachronic explanation are possible". Webb houdt dus vast aan het goed recht om Richteren als eenheid te lezen en staat meer een synchrone benadering voor. Spronk meent dat de eerste hoofdstukken samenvattingen zijn van het boek Jozua.⁵⁷ Hij is van mening dat Richteren als een literaire eenheid geheel is ingevoegd tussen de boeken Jozua en Samuel.⁵⁸

Spronk, en hij staat hier niet alleen in, is dan ook van mening dat Richteren een inleiding is op de boeken Samuel en Koningen met als bron Jozua, dit onderbouwt hij als volgt: 'De commentatoren zijn het er doorgaans over eens dat bij het schrijven en samenstellen van het boek Rechters gebruik is gemaakt van ouder materiaal. Wat dat oudere materiaal precies was, blijft bij gebrek aan bronnenmateriaal onzeker. Slechts één bron is bekend. Dat is het boek Jozua.'⁵⁹

Longman geeft aan dat er bij recentere wetenschap minder interesse is voor het terug vinden van de ontwikkelingsgeschiedenis van het DG en dat men zich meer richt op de synchrone methode. De tekst wordt dan meer gelezen als literaire eenheid die ideologisch en theologisch is geïntegreerd tot één geheel. Men hecht, zo meent Longman, dan meer waarde aan structuur, beeldspraak, thema's, karakters, enz. Alleen is het wel de vraag of bij een enkel synchrone lezing het belang van de historiciteit niet te veel naar de achtergrond wordt gedrukt.⁶⁰

⁵⁶ K. Deurloo (red.), *Geen koning in die dagen*, p. 16.

⁵⁷ Spronk, *Jozua op herhaling*, p. 49

⁵⁸ Spronk, *Jozua op herhaling*, p. 49

⁵⁹ Spronk verwijst hier naar een artikel van P.J. van Midden waarin duidelijk wordt dat ook anderen die mening zijn toegeedaan. P.J. van Midden, 'A Hidden Message? Judges as Foreword to the Book of Kings,' in: *Unless Some One Guide Me ...*, 77-86. Zie Spronk, *Jozua op herhaling*, p. 50

⁶⁰ R.B. Dillard, T. Longman, *Inleiding op het Oude Testament* p. 154

3.3 Afweging tot dit moment

Wat hebben we voor dit moment gevonden om te komen tot een beantwoording van de deelvraag over de plaats Richteren in het geheel van de canon en over de betekenis van de bronnenkritiek en het DG?

De bronnen theorie binnen het Richteren-onderzoek is door het werk van M. Noth wat naar de achtergrond verdwenen en heeft binnen de wetenschap weinig aanhangers meer. Het voert voor deze studie te ver om daar toch nog onderzoek naar te doen, dus laat ik het rusten.

Vervolgens deel ik de gedachten van M. Noth over de auteur achter de tekst van het DG. Noth toont aan dat de auteur door middel van taalgebruik evenals zijn theologische opvattingen een terugverwijzing kan maken naar Deuteronomium. Als we letten op de geschiedenissen over de grote richters, valt op dat ze allemaal binnen een bepaald schema passen. Steeds wordt beschreven dat Israël deed “wat kwaad was in de ogen van de HEERE”. Het volk diende de afgoden en ging zo in tegen het kader dat God had gesteld. Het kader omvat de wetteksten die beschreven staan in het grootste deel van het boek Deuteronomium. Deze verhalencyclus kunnen we dus lezen binnen het raamwerk van het DG. Hierbinnen geldt dat historische tradities worden gebruikt met een godsdienstige bedoeling. Of we nu Richteren plaatsen binnen het DG of het zetten in het grotere geheel van Genesis tot Koningen, er zijn duidelijk dwarsverbanden en verbinding met de wetsteksten uit Deuteronomium zichtbaar. Daarmee ga ik er vanuit dat werk van de DG tot stand kwam tijdens de ballingschap. Ik kan met Noth instemmen wanneer hij meent, dat zo de Deuteronomist achteraf de ballingschap wilde verklaren. Daarmee kunnen we Richteren ook lezen als een literaire eenheid die is ingevoegd tussen Jozua en Samuel en is het mogelijk Richteren te zien als een inleiding op Samuel en Koningen. In ieder geval wordt duidelijk dat het Bijbelboek Richteren niet geïsoleerd uitgelegd kan worden, maar in samenhang staat binnen het geheel van Deuteronomium en Koningen.

Vervolgens ga ik ga dan mee in wat M. Noth aanreikt, namelijk dat de samensteller van het DG gebruik heeft gemaakt van allerlei verschillende bestaande tradities die hij met eigen materiaal aanvulde tot een goed lopend geheel. Met Noth kan ik instemmen dat in het boek Richteren het voorwoord de inleiding is voor het raamwerk en de geschiedenissen de aanvullingen zijn. Als we dat niet aannemen houden we een aantal losse verlossingsverhalen over.

Opvallend is wel dat bij al de verlossingsverhalen steeds over heel Israël wordt gesproken, hoewel de verhalen zich in een beperkt gebied afspelen. Daarbij is op te merken dat de verlosser ook steeds een lokale leider is die met een strijdmacht uit zijn eigen gebied een einde maakt aan de onderdrukking.

Deze literaire spanning is volgens Noth te verklaren uit het feit dat de Deuteronomist gebruik maakte van oude verhalen, als ook overleveringen van lokale stamhelden en de kleine richters. Aan de hand van die gegevens heeft de Deuteronomist er één literair geheel van gemaakt. Tegelijk is het dan ook mogelijk dat een deel van de gebeurtenissen die door de auteur zijn beschreven is ingegeven door latere ontwikkelingen en dat actuele kwesties van die tijd in Richteren zijn beschreven.

Het terugvinden van de ontwikkelingsgeschiedenis van het DG, de diachrone benadering, is voor de recentere wetenschap steeds minder interessant. In plaats daarvan heeft men zich meer gericht op de synchrone methodemet aandacht voor structuur, beeldspraak, thema's, karakters, enz. Ik merk dan echter wel op dat bij een uitsluitend synchrone lezing het belang van de historiciteit naar de achtergrond wordt gedrukt. De vraag is dan of we de Bijbel niet steeds meer alleen als literatuur lezen en of we (als we niet oppassen) daarmee de Bijbel ook geen enkele autoriteit meer toeschrijven. Het gevaar is dan immers, dat de auteur een heel groot stempel zet op het verstaan van de tekst en dat zo de betekenis van de historiciteit steeds meer naar de achtergrond verdwijnt.

Hoofdstuk 4 – Waar komt het woord kwaad **קָרַע** voor in Richteren?

Allereerst kijken we naar het begrip ‘kwaad’ en wat de betekenis daarvan is. In hoofdstuk 3 hebben we gezien dat het er lijnen lopen van Deuteronomium tot Koningen en dat er verband is met de wetteksten uit Deuteronomium.⁶¹ We kijken vervolgens naar de betekenis van het woord in de zin **וַיַּעֲשׂוּ אֶת־הָרָע בְּעֵינֵי יְהוָה**, “en ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” en in het verlengde daarvan naar het verband met deze wetteksten voor Richteren. Hiermee wil ik de deelvraag beantwoorden: wat wordt er bedoeld met het woord kwaad in de geschiedenissen van de richters? Om mij te beperken in deze scriptie richt ik mij tot de geschiedenissen van de ‘grote’ richters: Otniël (Ri. 3:5-11), Ehud (Ri. 3:12-30), Debora/Barak (Ri. 4-5), Gideon (Ri. 6-8), Jefta (Ri. 10:6-12: 7) en Simson (Ri. 13-16).⁶²

4.1. Wat is de betekenis van het woord kwaad **קָרַע**?

We gaan ervanuit dat zeker het middenstuk van Richteren past binnen het DG. Verder nemen we aan dat één schrijver de auteur is geweest die leefde in de Babylonische ballingschap rond de zesde eeuw. Dan ligt het voor de hand dat de Deuteronomist de Thora kende.⁶³ De schrijver zou dan ook gebruik hebben kunnen maken van daar gebruikte teksten, waarin wordt geschreven over de Tien Woorden als kern van de verplichtingen voor het volk Israël, als over ook de uitwerking van het verbond. Koorevaar geeft aan dat in het Bijbelboek Deuteronomium Mozes als leider een terugblik geeft op de wetgeving, waar de Tien Woorden dan ook worden herhaald en verder ook worden uitgewerkt.⁶⁴ In deze boeken is in diverse voorschriften beschreven hoe het volk zich moest verhouden tot God als ook tot de volkeren om hen heen (Ex. 23:20-23). Jozua is de opvolger van Mozes en hij gaat het beloofde land binnen. Direct in het eerste hoofdstuk wordt hem bekend gemaakt dat hij nauwkeurig en overeenkomstig de wet van Mozes dient te handelen (Joz. 1: 6-7). Bij de naderende dood van Jozua wordt het volk Israël gewaarschuwd om in alles God te dienen. Ze moeten standvastig zijn in het onderhouden van alles wat beschreven staat in de wetboek van Mozes. Van die gehoorzaamheid hangen zegen of vloek af (Joz. 23:1-16).⁶⁵ Ook in Jozua 24 wordt gewezen op het gebod om alleen God te dienen: “Als u de HEERE zult verlaten en vreemde goden gaat dienen, zal Hij Zich van u afkeren; Hij zal u kwaad doen en Hij zal u vernietigen, nadat Hij u

⁶¹ M. Noth, *Überlieferungsgeschichtliche Studien. I*, p. 91 -97.

⁶² Er wordt een onderscheid gemaakt tussen de grote en kleine richters. Het onderscheid heeft alleen te maken met de lengte van de geschiedenis in het Bijbelboek Richteren en verder heeft het niets te maken met hun invloed die zij hadden in hun tijd. De kleine richters zijn: Samgar (Ri.3:31), Tola en Jaïr (Ri.10:1-5) en Ibsan, Elon en Abdon (Ri.12:8-15).

⁶³ M. Noth, *Überlieferungsgeschichtliche Studien I*, p. 100, als theologische opvatting zoals we die ook tegen komen in Deuteronomium: onder meer het verzet tegen afgoderij en het verbond tussen God en het volk Israël.

⁶⁴ H. Koorevaar, (red.) *Theologie van het Oude Testament*, p.184.

⁶⁵ H. Koorevaar, (red.) *Theologie van het Oude Testament* p. 205.

goedgedaan zal hebben” (Joz. 24:20). Vervolgens krijgt dit een vervolg in Richteren 2, waar wordt beschreven om één God te dienen, maar komen ook de afgrenzingsgeboden zoals we die lezen in Exodus 23 terug.

Block wijst erop dat enkel het woord הרע, "evil", niet direct negatief te duiden is in relatie tot God. Het gaat hem om de combinatie van de woorden in "in the eyes of the LORD". Die combinatie van "evil" met "in the eyes of the LORD" verwijst, zo meent hij, naar een goddelijke verlosser die het volk heeft verlost van slavernij en hen doet herinneren aan het verbond dat God met hen gesloten had.⁶⁶

Webb wijst erop dat juist in de eerste verzen van hoofdstuk 2 van Richteren God zijn onvoorwaardelijke liefde tot zijn volk laat zien, ondanks dat zij zich van Hem keren. Hier trekt Webb ook een rode draad vanuit Deuteronomium en verwijst hij naar de woorden uit Deuteronomium 7:6-8 waar duidelijk wordt dat Israël het door God verkozen volk is.⁶⁷ In deze verzen wordt zichtbaar dat het volk weigert langer de oorlogen van de HEERE op te volgen en een vreedzame indringing in het land zoekt. We kunnen stellen dat het volk eigen wegen zoekt om te gaan, in plaats van God na te volgen. Toch dwingt God hen tot de strijd door verdrukking, want Hij wil hen brengen tot de keuze voor Hem. Dat uit zich in een beproeving, zo lezen we in Richteren 3:2.

Voor het volk Israël was er de opgedragen noodzaak om zich te weren en werden ze gedreven tot strijd om een tegenover van de andere volken te blijven. Die voortdurende strijd was iets dat ze leren moesten, op de zelfde wijze als in de tijd van Jozua in de oorlogen van de HEERE (Joz. 5:13-6:27). Toch zal blijken dat ze God in de steek laten en de verbinding aangaan met de vijandige volken, bijvoorbeeld de Kanaänieten.

De vraag is echter of er een heel duidelijk onderscheid was tussen hen die de (af)goden van die tijd dienden en hen die de God van Israël dienden. Of anders gezegd: was er sprake van een bepaalde mate van religieuze pluriformiteit bij het volk Israël?

Het is zeker dat naast de God van Israël vele machten en goden voor Israël als bekend verondersteld moeten worden. In Exodus lezen we van een diep religieuze controverse tussen religieuze grootmachten. De wereldheerser JHWH en de wereldheerser farao laten zich beiden als God vereren. In Deuteronomium blijkt duidelijk dat alleen de HEERE God is.⁶⁸ Wel zijn er wel degelijk goden die voor Israël bekend zijn geweest. De God van Israël gaat tijdens de plagen in Egypte de strijd aan met de goden. Toewending naar de goden in Egypte zou nog afgedaan kunnen worden als begrijpelijk omdat Israël overheerst werd en niet vrijwillig onder deze goden leefde. Dat geldt niet voor wat er

⁶⁶ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 123

⁶⁷ B.G. Webb, *The book of Judges*, p. 54.

⁶⁸ Zie o.a. Deut. 4:29; 32:39.

zich afspeelt aan het einde van de woestijnreis waar Israël zich vermengt met de Moabieten en Midianieten en zo hun goden overneemt (Num. 25). Webb wijst op het feit dat het volk Israël zich bevond in een tijd en omgeving waarin veel goden aanwezig waren in de context waarin het volk leefde. “The Israelites, who had been taken out of one polytheistic environment in Egypt and inserted (in the next generation) into another polytheistic environment in Canaan, found it difficult to survive there and remain faithful to their monotheistic faith”.⁶⁹ De inname van het land Kanaän zoals het aan het begin van het Bijbelboek Richteren beschreven staat, laat ook zien dat ze blijven wonen tussen de volkeren. Dat Israël beïnvloedbaar is blijkt uit de ontrouw van de Israëlieten, dit wordt onder meer zichtbaar in Richteren 2:2. Daar wordt hun ongehoorzaamheid duidelijk aan Deuteronomium 7 om zich niet te vermengen met de andere volkeren. Doordat men niet luisterde naar de God van Israël, blijven er volkeren wonen in het land Kanaän. Het is als een straf van God voor het volk, Hij zal de volkeren dan ook definitief niet verdrijven. De volken zullen blijven als een “prikkel in hun zij” (Ri. 2:3). Door de aanwezigheid van de volkeren ontstaan er gemengde huwelijken, waardoor de Israëlieten beïnvloed worden door de goden die deze volken meebrachten. Het volk staat nu voor de keuze: God dienen of de goden van de volkeren.⁷⁰ Nu wordt de gedachte dat gemengde huwelijken bij voorbaat verboden waren niet door iedereen gedeeld. Er zijn teksten waar het duidelijk aangereikt wordt dat het verboden is, maar daarnaast zijn er ook de voorbeelden van Mozes (Num. 12) en Ruth en Boaz (Ruth 4:13). Toch meent Jagersma dat ongeacht de vraag of huwelijken zijn toegestaan of niet, het dienen van de goden verboden was. Alles was hen als proef opgelegd. Voor die proef is men zeker niet geslaagd.⁷¹ Het laat in ieder geval zien dat waar in de tijd van Jozua de absolute antithese nog gehandhaafd werd, nu de ongelovige politiek van vreedzame integratie volgt, waarin het volk de Kanaänitische cultus overneemt.⁷² De uitwerking hiervan wordt bijvoorbeeld zichtbaar in de geschiedenis van Gideon, waar Gideon de God van Israël dient en zijn vader een Baäl altaar en een gewijde paal heeft opgericht (Ri. 6:25b). Dit overzicht laat duidelijk zien dat met het kwaad aangeduid wordt het dienen van de afgoden en het verbreken van het verbond.

4.2. Waar komt het woord kwaad **קָרַע** voor in Richteren?

Volgens een algemeen aanvaarde opvatting is Richteren 1:1 – 3:6 een proloog die door een pre-Deuteronomist is geschetst. In deze hoofdstukken wordt de periode van de Richters verwoord en laat de schrijver in het kort de samenhang zien tussen het handelen van het volk Israël en de reactie van

⁶⁹ B.G. Webb, *The book of Judges*, p. 13.

⁷⁰ H. Koorevaar, (red.) *Theologie van het Oude Testament*, p. 289.

⁷¹ J.W. Dyk, (red.), *Richteren* (Amsterdamse Cahiers voor exegese van de Bijbel en tradities 19), Maastricht 2001, p. 69.

⁷² Wat overigens in strijd is met wat we lezen Joz. 22: 5 en 24: 14.

God daarop.⁷³ Block wijst op de praktijk van het volk Israël op religieus gebied en hoe ze telkens eigen wegen gaan. Voortdurend klinkt de herhaling dat men niet luistert naar God en Hem vergeet.⁷⁴ De ontrouw van de Israëlieten wordt al zichtbaar in Richteren 2:2 en deze wordt gemotiveerd met hun ongehoorzaamheid aan Deuteronomium 7. In de tijd van Jozua werd de absolute antithese tot de andere volkeren nog gehandhaafd. Die tijd is voorbij en in het tweede hoofdstuk van Richteren lezen we dat men nu de ongelovige politiek van vreedzame integratie volgt. Hiermee neemt het volk echter wel de Kanaänitische cultus over die in strijd is met Jozua 22:6 en 24:14. Hiermee verbreekt men het verbond van Sichem. Het niet meer vasthouden aan het verbond komt door het aanhangen van de religie van Baäl en Astarte. Hierdoor haalt men een streep door zijn verleden. De reactie van de HEERE is dat Hij zijn belofte onder ede niet langer handhaaft.

Dat fundamentele probleem van Israël “kwaad doen in Gods ogen” is dan ook een zeventvoudig refrein⁷⁵ wat aanduidt dat het volk zijn eigen weg gaat. Het fundamentele probleem, het kwaad doen, komt eigenlijk op iedere pagina terug; “The symptoms of israel’s spiritual progressive degeneracy are recognizable on almost every page”.⁷⁶

Het wordt dan geduid met de uitdrukking: “de Israëlieten deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE”. Die woorden komen uit Deuteronomium en worden wel vijftig keer genoemd in het OT.⁷⁷ In Richteren zorgen deze woorden voor een formele koppeling tussen de preambule van Richteren 2:1-23 en de verhalen die volgen.⁷⁸

Webb meent dat we niet teveel inhoud moeten geven aan de woorden “en Israël deed wat kwaad was in de ogen van de HEERE”. Hij meent dat het veel meer te maken heeft met een structurele toepassing, “Its main structural function is to divide the main body of the book”.⁷⁹ Ook in zijn commentaar op 3:12 schrijft hij over die structurele literaire invoeging. Als er staat: “The Israelites again did what...” verwijst hij naar R.M. Polzin die meent dat de grondwoorden die hier gebruikt worden wel degelijk een betekenis hebben, namelijk de verwijzing naar Koningen, waar ook de

⁷³ S. Gillmayr-Bucher, *Framework and Discourse in the book of Judges*, p. 687.

⁷⁴ “So much for official religion. The practical reality of lay religious expression was sometimes else. The narrator’s evaluation of Israel’s true spiritual condition is reflected in the sevenfold repetition of variations of the refrain, *The descendants of Israel did evil in the eyes of the Lord; they forgot the LORD and served the Baals and the Asherahs*”. D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 39

⁷⁵ Totaal 7 keer lezen we “ze deden kwaad in de ogen van de HEERE”, Ri. 2:11; 3:7; 3:12; 4:1; 6:1; 10:6; 13:1. Het is D.I. Block die het noemt in zijn commentaar, of het getal zeven een betekenis heeft ben ik niet tegengekomen, waarschijnlijk komt het dat er maar zes geschiedenissen zijn en Ri. 2:11 als proloog wordt gezien.

⁷⁶ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 39.

⁷⁷ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p.123 met verwijzing naar Num. 32:13; Deut.: 4:25; 9:18; 17:2; 31:29; etc. Ook Coogan wijst op de cyclus van straf, roepen tot de HEERE en bevrijding door een lokale richter. M.D. Coogan, *The Old Testament*, p. 213

⁷⁸ Ri. 2:11, 3:7, 3:12, 4:1, 6:1, 10:6 en 13:1, Block *Judges, Ruth*, p. 123.

⁷⁹ B.G. Webb. *The book of Judges* p. 156.

“Deuteronomic formulas” te lezen zijn.⁸⁰ De uitdrukking wordt gebruikt om daarmee iedere keer een nieuwe geschiedenis te duiden van één van de zes grote richters, “It has an episodic structure with an underlying linear groundplan”.⁸¹

Gillmayer geeft in haar artikel aan dat deze woorden niet zozeer een samenvatting geven van wat er gebeurd is, maar dat het een stem geeft aan de veranderingen die zullen plaats vinden. De zin taxeert en geeft vorm aan de achtergrond voor de verhalen van de grote richters.⁸²

Vervolgens wil ik de verzen bekijken waar de woorden: “de kinderen van Israël deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” voorkomen in Richteren en of expliciet het kwaad is te duiden in die tekst.

Richteren 2:11

וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעֲבֹדוּ אֶת־הַבַּעַלִּים:

En de kinderen van Israël deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE, en zij dienden de Baäls.

In 2:11 lezen we voor het eerst dat het volk kwaad doet in de ogen van de HEERE en de Baäls gaat dienen. Nu worden in hoofdstuk twee de woorden: “En de kinderen van Israël deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” niet expliciet beschreven in een geschiedenis van een richter, maar staan ze (zoals we al eerder besproken hebben) binnen de proloog. We kunnen stellen dat in Richteren 2:10 tot 3:5 de aard van het kwaad wat Israël pleegt wordt samengevat.⁸³ Heel concreet wordt daar beschreven dat het kwaad geduid wordt als afgoderij en de gemengde huwelijken. Het is als een voorwoord waarin het doen van kwaad door het volk Israël wordt samengevat, het zich niet houden aan het verbond wat God met hen gesloten heeft en het handelen van God als reactie daarop.

Vanaf hoofdstuk 3:7 zijn de geschiedenissen van de richters beschreven. In deze geschiedenissen⁸⁴ worden de cycli zichtbaar zoals die beschreven zijn in hoofdstuk 2.1. Iedere cyclus bestaat kort uit: het kwaad doen van het volk Israël, de toorn van God, een heersende macht die hen onderdrukt, roepen tot God, het zenden een verlosser, een richter en tot slot een periode van rust.

De geschiedenis of die cyclus start met de woorden “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE”. In het onderstaande overzicht zetten we het kwaad op een rij in de geschiedenissen van de ‘grote’ richters.

⁸⁰ B.G. Webb. *The book of Judges* p. 163.

⁸¹ B.G. Webb. *The book of Judges* p. 156.

⁸² De zin “Evil in the eyes of YHWH” is niet een terugkerende zin, ze noemt ook “Delivered into the hands of the enemies” en “A cry for help” als zinnen die terugkeren en een duiding aangeven. S. Gillmayr-Bucher, *Framework and Discourse in the book of Judges*, p. 691.

⁸³ R.B. Dillard, T. Longman, p. 156.

⁸⁴ Othniël (Ri.3:5-11), Ehud (Ri.3:12-30), Debora/Barak (Ri.4-5), Gideon (Ri.6-8), Jefta (Ri.10:6-12:7) en Simson (Ri.13-16).

<p>וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם וַיַּעֲבֹדוּ אֶת־הַבַּעַלִּים וְאֶת־הָאֲשֵׁרוֹת:</p>
<p>En de kinderen van Israël deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE, en zij vergaten de HEERE hun God, en zij dienden de Baäls en de Astartes.</p>

In de cyclus van bevrijding en verlossing is bij Otniël het meest eenvoudig beschreven.⁸⁵ Toch wordt ook duidelijk dat het kwaad van Israël ligt in het vergeten wie God was.⁸⁶ De HEERE was voor het volk Israël nog steeds hun God, want we lezen dat ze Hem vergeten zijn, niet dat ze actief afstand hebben genomen. Dus naast de God van Israël dienen de Israëlieten ook de afgoden, expliciet worden dan genoemd de Baäls en Astartes. We lezen het in de proloog in vers 2:11 en ook hier in vers 3:7. De Baäls keren voortdurend terug in de geschiedenissen van Israël en het zijn ook deze goden die op 70 verschillende wijzen beschreven worden in het Oude Testament.

In de geschiedenis van Otniël lezen we concreet alleen dat ze God vergeten en de Baäls en de gewijde palen dienen. Het is een redelijke summiere geschiedenis, heel kort en bondig en zonder veel details.⁸⁷

<p>וַיִּסְפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּחֲזֶק יְהוָה אֶת־עַגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַל־כִּי־עָשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה:</p>
<p>En de kinderen van Israël gingen verder met het doen wat kwaad was in de ogen van de HEERE. En de HEERE maakte sterk Eglon, de koning van de Moab, tegen Israël vanwege het kwade wat zij deden in de ogen van de HEERE.</p>

Het volk doet opnieuw wat kwaad is in de ogen van de HEERE. Block meent dat de regel als intro gelezen moet worden en dat de auteur vooral de geschiedenis wil beschrijven. Het kwaad is meer een aanleiding voor het betoog dan een inhoudelijke verwijzing naar het kwaad zelf.⁸⁸ Er wordt in de geschiedenis zelf niet expliciet vermeld wat het kwaad dan is. In vers 19 lezen we wel dat Ehud terug keert van achter de afgodsbeelden om aan Eglon een boodschap van God te brengen. Later in vers 26 ontsnapt Ehud aan de achtervolgers van Eglon als hij voorbij de afgodsbeelden is. Wel is het de vraag

⁸⁵ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 149 “The series of oppression and deliverance opens whit the simplest case of all.” Toch zijn er nog voldoende vragen te stellen, alleen geven die geen duidelijkheid over het “kwaad” of een verwijzing daartoe.

⁸⁶ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 124 en p. 151.

⁸⁷ B.G. Webb, *The book of Judges*, p. 159: Geeft ook aan dat de beschrijving van de geschiedenis erg beknopt is zonder heel veel details: “But now, as we begin the story yet again, so to speak, we have a particular judge, a particular enemy, and certain amount of chronological data, but the narrative data is minimal. A victory is reported, but no reported speech of any kind, no dramatization of events, no scenic description”.

⁸⁸ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 157

of het afgodsbeelden zijn of iets van uitgehouwen stenen die een heilige plaats duiden. Webb meent dat het met de herhaling van het “*weer kwaad doen*” uit vers 12 ook geen verrassing zou zijn als de Israëlieten deze stenen hebben geplaatst.⁸⁹

Toch meent Block dat het hier slechts gaat om de grens van het gebied van Eglon aan te geven.⁹⁰ Dit duidt hij niet zozeer bij vers 19 als wel bij vers 26, waar Ehud zich veilig waant wanneer hij die heilige plaats voorbij is. Tegelijk is Block er ook van overtuigd dat het ook zomaar kan dat Israël zich schuldig maakte aan syncretisme. Deze beelden of heilige stenen zouden dan ook prima bij hun religieuze opvattingen passen.⁹¹

Richteren 4:1

וַיִּסְפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַאֲהוּד מָת:

En de kinderen van Israël gingen verder met het doen wat kwaad was in de ogen van de HEERE, en Ehud was gestorven.

De woorden: “...gingen verder met het doen wat ..” duidt er volgens Block op dat Israël zich niet volledig op God had gericht. Men had zich niet werkelijk tot Hem gekeerd en de afgoden definitief weggedaan uit hun leven. Als gevolg daarvan verviel het volk na een periode van rust en het sterven van Ehud weer in de afgodendienst.⁹² We kunnen hooguit het kwaad hier duiden als een lijn die we doortrekken vanuit de brede context van het geheel van Richteren. We moeten dan denken aan afgoderij zoals we dat lezen in Richteren 2:11-13, 17-19.⁹³ Op zich biedt deze beschrijving geen ondersteuning voor de algemene notie van het kwaad.

Richteren 6:1

וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד־מִדְיָן שֶׁבַע שָׁנִים:

En de kinderen van Israël deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE, en de HEERE gaf hen zeven jaar in de hand van Midian.

Richteren 6 maakt in de geschiedenis van Gideon duidelijk dat de afgoderij nu eigenlijk voor het eerst expliciet wordt. Hoewel de afgoderij in het hele boek Richteren een grote rol speelt, blijft, zeker in de eerste hoofdstukken, de terminologie vrij algemeen. Iets anders wordt het bij en zeker ook na de geschiedenis van Gideon. De woorden “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” laten in

⁸⁹ B.G. Webb. *The book of Judges* p. 172: het kwaad is dan dat in OT meer teksten verwijzen naar stenen die als afgodsbeelden, of zoals Webb het betiteld, ‘idols’ wordt beschreven zie; Deut. 7:25; Jes. 21:9; Jer. 8: 19; Hos 11:2. In die teksten wordt aangegeven dat dit voor de HEERE een gruwel is.

⁹⁰ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 163: “...signifying the border of the territory claimed by Eglon”.

⁹¹ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 165

⁹² D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 188

⁹³ M.J. Paul (red.) *SBOT*, p. 333

deze geschiedenis zien dat ze niet enkel een aanhef zijn voor het begin van een volgende cyclus, dus niet enkel een literaire uitdrukking.

We lezen in vers 1-10 dat na één generatie het volk weer terug valt in het kwaad van het dienen van de goden. De ernst van de afval blijkt uit de toorn van God die zichtbaar wordt in de vijanden die Hij stuurt. De straf bewijst hoe ernstig de dreiging was.⁹⁴

In vers 10 spreekt een onbekende profeet het volk aan op het niet dienen van God, maar dat ze vreesden voor de goden van de Amoriëten. Zijn waarschuwing laat zien dat de Israëliëten waarde hechtten aan de goden.⁹⁵ Dat dit niet ongebruikelijk was voor hen wordt zichtbaar in vers 25, waar Gideon een Baäl tempel moet afbreken en een gewijde paal moet omhakken. Hier zien we de uitwerking van de in de proloog vermelde zin: Ze dienden de Baäls en de Asjera's (Ri. 2: 13; 3:7).

Beide waren in bezit van de vader van Gideon. Het laat zien dat de afgodendienst de families was binnen gedrongen. Volgens Webb toont dit de versmelting tussen God en de goden, "his altar, however, represents the kind of syncretism that had become common in the judges".⁹⁶

Een andere tegenstelling vinden we in Richteren 6:24 waar door Gideon een altaar voor de HEERE wordt gebouwd: "Toen bouwde Gideon daar een altaar voor de HEERE en hij noemde het: De HEERE is vrede! Het is er nog tot op deze dag, in het Ofra van de Abiëzriëten". Hoe anders wordt het in Richteren 8:27; "Gideon maakte daar een efod van en stelde die op in zijn stad, in Ofra. En heel Israël ging er als in hoererij achteraan, zodat het voor Gideon en zijn huis tot een valstrik werd".

en vervolgens lezen we in vers 33 "Maar het gebeurde, toen Gideon gestorven was, dat de Israëliëten zich afkeerden en als in hoererij achter de Baäls aan gingen. En zij maakten voor zich Baäl-Berith tot een god".

Het gevolg van dit alles is dat ze de HEERE hun God vergaten zo lezen we in hoofdstuk 8:34. Hierbij op te merken dat het de eerste keer is dat men tijdens het leven van de Richter terugvalt in het kwaad doen in de ogen van de HEERE.

Richteren 10:6

<p>וַיִּסְפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעֲבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־הַעֲשָׁתָרוֹת וְאֶת־אֱלֹהֵי אָרָם וְאֶת־אֱלֹהֵי צִדּוֹן וְאֶת אֱלֹהֵי מוֹאָב וְאֶת אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְאֶת אֱלֹהֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּעֲזְבוּ אֶת־יְהוָה וְלֹא עֲבָדוּהוּ:</p>
<p>En de kinderen van Israël gingen verder met kwaad doen in de ogen van de HEERE en zij dienden de Baäls, en de Astartes, en de goden van Aram, en de goden van Sion, en de goden van Moab, en de goden van de kinderen van de Ammon, en de goden van de Filistijnen en zij verlieten de HEERE en</p>

⁹⁴ Zie Lev. 26: 16 in deze tekst in Leviticus spreekt de HEERE en maakt duidelijk dat als het volk niet luistert en de geboden niet doet, door bewust het verbond te verbreken, dan zal het volk verschrikkingen over zich krijgen. En dan staat er: "U zult uw zaad voor niets zaaien, want uw vijanden zullen het opeten". Die belofte komt hier letterlijk uit.

⁹⁵ B.G. Webb. *The book of Judges* p. 225.

⁹⁶ B.G. Webb. *The book of Judges* p. 236.

dienden Hem niet.

Jefta's geschiedenis begint met de bekende woorden "En de kinderen van Israël gingen verder met kwaad doen in de ogen van de HEERE". Het kwaad doen is ook hier weer de afgodendienst. We lezen ervan in vers 6. Alleen zijn het niet enkel de Baäl en Astartes, maar nu ook buitenlandse goden; "en dienden de Baäls en de Astartes en de goden van Syrië, de goden van Sidon, de goden van Moab, de goden van de Ammonieten en de goden van de Filistijnen. Het zijn in totaal zeven goden die genoemd worden welke corresponderen met de lijst van volkeren uit Deuteronomium 7:1, waarvan wordt aangegeven wordt dat ze groter en machtiger zijn dan het volk Israël.⁹⁷

Vervolgens lezen we ook dat ze niet de God van Israël dienen én de afgoden dienden, maar: "zij verlieten de HEERE en dienden Hem niet". Er is nu dus sprake van een duidelijk afwijzing en een letterlijke toename in het kwaad doen. Waar in voorgaande geschiedenissen enkel staat dat de Israëlieten de goden dienden en God vergaten, wordt hier duidelijk dat ze expliciet afstand nemen en de God van het verbond niet dienen. In de proloog lezen we daar ook over in Richteren 2:19. "Maar bij het sterven van de richter gebeurde het dat zij zich weer afkeerden en nog verderfelijker handelden dan hun vaders, door achter andere goden aan te gaan, die te dienen en zich daarvoor neer te buigen. Zij gaven geen van hun daden op en evenmin hun halsstarrige levenswandel".

Richteren 13:1

וַיִּסְפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרָע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיִּתְּנֵם יְהוָה בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים אַרְבָּעִים שָׁנָה: פ

En de kinderen van Israël gingen verder met kwaad te doen in de ogen van de HEERE, en de HEERE gaf hen over in de hand van de Filistijnen, veertig jaar

In de geschiedenis van Simson is niet duidelijk om welke zonden het gaat. Ze worden, net als in 6:1, in ieder geval niet specifiek benoemd.⁹⁸ Het is in de geschiedenis niet duidelijk wat het volk Israël aan kwaad heeft gedaan. Eigenlijk gaat het heel concreet om Simson zelf en zijn strijd met de Filistijnen. De persoonlijke strijd van Simson geeft meer duiding aan de betekenis van het het kwaad doen. We kunnen constateren dat bij Simson juist een omslag plaats vindt waardoor het kwaad doen nog erger wordt. Want vanaf nu wordt er niet meer gesproken over het doen wat kwaad is in de ogen van HEERE, maar over doen wat goed is in eigen ogen. Dat begint met Simson die een Filistijnse vrouw kiest omdat zij "goed is in mijn ogen" (14:3 en 7). Webb geeft aan dat de weg die Simson gaat naar Timna een weg is naar morele chaos. Niet alleen voor hemzelf maar hij neemt heel Israël er in mee.⁹⁹ Uiteindelijk eindigt het met de verhalen in 17-21, omlijst met de constatering dat ieder deed wat

⁹⁷ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 344.

⁹⁸ B.G. Webb. *The book of Judges* p. 350 en ook Block p. 394.

⁹⁹ "Samson's going down to Timnah is the beginning of a movement toward moral chaos, not just for himself but for Israël". B.G. Webb. *The book of Judges* p. 366.

goed is in eigen ogen. Alleen het goede doen lukt maar niet, want de keuzes worden overhaast en uit wraakzucht gemaakt. De stappen die het volk dan maakt zijn dan bedoeld om 'af te rekenen met het kwaad' (Ri. 20:13) en de problemen die door eerder acties zijn ontstaan weer op te lossen, maar daar faalt ze voortdurend in.

4.2. Afweging tot dit moment

Ik heb aangetoond dat we in de proloog die geschetst wordt in Richteren 1:1-3:6 kunnen waarnemen wat het kwaad is van het volk, namelijk: het niet verdrijven van de volkeren en de verering van hun goden.

Met anderen hebben we ook kunnen vaststellen dat het volk wist van de woorden uit de Thora en daarmee ook de ongehoorzaamheid aan Deuteronomium 7. Zowel de Deuteronomist, als het volk van Israël wisten van de Tien Woorden als kern van de verplichtingen tot God en als uitwerking van het verbond. Daarmee hebben we aangetoond wat het kwaad is en dat zowel de Deuteronomist als het volk hier van wist.

Vervolgens hebben we de betekenis van de woorden "Israël kwaad deed in de ogen van de HEERE" weergegeven. We hebben laten zien dat die woorden komen uit Deuteronomium en dat deze woorden een formele koppeling vormen tussen deze preambule Richteren 2:1-23 en de verhalen die volgen. We hebben duidelijk gemaakt dat er verschil van mening is over een duiding van deze zin. Sommigen geven aan dat het om niet meer gaat dan om een onderdeel van de bijna vaste cyclus van straf en bevrijding door een lokale richter. Het heeft dan alleen te maken met een structurele toepassing. Anderen menen dat de woorden die hier gebruikt worden wel degelijk een betekenis hebben, namelijk de verwijzing naar Koningen, waar ook de "Deuternomic formulas" te lezen zijn. Dan worden ze gebruikt om daarmee iedere keer een nieuwe geschiedenis te duiden van één van de zes grote richters.

Gillmayer geeft aan dat deze woorden niet zozeer een samenvatting geven van wat er gebeurd is, maar een stem geven aan de veranderingen die zullen plaats vinden. Ze taxeren en geven vorm aan de achtergrond voor de verhalen van de grote richters. We houden vast dat in hoofdstuk 2 in de kern de betekenis van de woorden verwoord wordt. Vervolgens maken deze woorden in de afzonderlijke geschiedenissen de kern van de geschiedenis duidelijk, zowel literair als historisch met duiden van de inhoudelijk daad, het kwaad doen.

Vervolgens is aangetoond dat in hoofdstuk twee maar heel summier geschreven wordt over de 'goden van rondom' die het volk gaat dienen, met name genoemd de Baäl en Astartes. Ook is aangetoond dat in de geschiedenis van de afzonderlijke Richters niet heel expliciet wordt beschreven

wat het dienen van de goden inhoudt. In de geschiedenissen van de richters Otniël, Ehud en Debora wordt dan wel vermeld dat ze de Baäls en de gewijde palen dienen, maar daar blijft het bij. We kunnen hooguit stellen dat Israël zich schuldig maakte aan syncretisme zoals we dat lezen in Richteren 2:11-13, 17- 19. Pas in Richteren 6 wordt in de geschiedenis van Gideon de afgoderij eigenlijk voor het eerst expliciet. In de geschiedenis van Jefta komt daar nog bij dat de Israëlieten niet enkel de Baäl en Astartes, maar nu ook buitenlandse goden dienen. In de geschiedenis van Simson is het weer niet duidelijk om welke zonden het gaat. Ze worden net als in 6:1 in ieder geval niet specifiek benoemd.

We kunnen eigenlijk wel concluderen dat het 'kwaad' in Richteren heel summier wordt verwoord. We weten dat het gaat om het dienen van de afgoden welke door de volkeren die in het land woonden gediend worden. Doordat Israël niet naar God luistert en de volkeren niet verdrijft, laten ze zich voortdurend in met deze goden. Vanuit het Bijbelboek Richteren zelf wordt dan wel iets duidelijk, maar het blijft in eerste instantie allemaal erg summier. Pas bij Gideon komt er meer duidelijkheid. We lezen daar over de Baäl tempel die zijn vader beheert en later over de efod die Gideon laat maken en waar het volk voor op de knieën gaat. Bij Jefta zien we dat er steeds duidelijker een ontwikkeling plaats vindt, bijvoorbeeld het afleggen van een eed en ook het eigenmachtig optreden tegen de vijanden.

Hoofdstuk 5 – Waar komt אֶתְהָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה nog meer voor in het Oude Testament?

5.1 Betekenis van אֶתְהָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה in de Bijbelboeken buiten Richteren

Niet alleen in Richteren komen we woorden אֶתְהָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה tegen. Ook in andere Bijbelboeken lezen we die woorden, namelijk in: Deuteronomium, 1 Samuel, 1 Koningen, 2 Koningen, 2 Kronieken, Jesaja en Jeremia.¹⁰⁰ Ik heb onderzocht in welk verband deze woorden staan. Daarnaast heb ik ook gekeken of daar concreet benoemd wordt wat er in die geschiedenissen expliciet met het kwaad wordt bedoeld, om vervolgens te bezien in welke mate er iets meer te zeggen valt voor het Bijbelboek Richteren. Per Bijbelboek bespreek ik de woorden אֶתְהָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה en beschrijf ik wat ik gevonden heb, om aan het einde te beschrijven wat in zijn geheel gezegd kan worden over deze woorden.

5.1.1 Betekenis van אֶתְהָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה in Deuteronomium

In deze teksten in Deuteronomium gaat het vooral om een waarschuwing of een herinnering aan het feit dat het volk kwaad deed in de ogen van de HEERE en God toornig werd vanwege het doen van die zonde werd. In de tekstwoorden zit een appellerende toon. Zo lezen we in Deuteronomium 4:23 dat het volk op zijn hoedde moet zijn omdat het verbond dat door God is gesloten met het volk niet vergeten mag worden. In Deuteronomium 4:25 wordt het volk gesommeerd om geen afbeeldingen te maken van andere goden. Als kinderen en kleinkinderen dit wel doen, zal het als het kwaad zijn in Gods ogen. Het zal aangemerkt worden als het verwekken van toorn van God. De vraag is: zal het volk dat van generatie op generatie steeds verder van de historische gebeurtenis bij de Horeb komt af te staan, God wel trouw blijven? Mozes gaat in Deuteronomium 4: 26 daarop in en deelt zijn hoorders mee dat als ze niet trouw het verbond houden en luisteren naar de HEERE, ze niet lang zullen leven in Kanaän, maar hun ondergang tegemoet gaan. Deze woorden herhaalt hij ook als hij aan het einde is gekomen van zijn leven. In Deuteronomium 31:29 waarschuwt Mozes dat het volk na zijn dood de HEERE vergeten zal en de afgoden zal dienen en daarmee ook Zijn verbond zal verbreken.

¹⁰⁰ Volgens Bible Works komt de uitdrukking אֶתְהָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה voor in: Deut. 4: 25; 9:18; 17:2; 31:29. 1 Sam. 15:19. 1 Kon. 11:6; 14:22; 15:26; 15:34; 16:19; 16:25; 16:30; 21:20; 21:25; 22:53. 2 Kon. 3:2; 8:18; 8:27; 13:2; 13:11; 14:24; 15:9; 15:18, 24, 28; 17:2; 17:17; 21:2; 21:6; 21: 15, 16; 21:20; 23:32; 23:37; 24:9; 24:19. 2 Kr. 21:6; 22:4; 29:6; 33:2; 33:6; 33:22; 36:5; 36:9 en 12. Jes. 65:12; 66:4. Jer. 7:30 18:10; 32:30; 52:2.

5.1.2 Betekenis van אֶתְהַרְעַ בְּעֵינֵי יְהוָה in 1 Samuel

In 1 Samuel 15: 19 komen we ook de woorden tegen dat het volk “kwaad doet in de ogen van de HEERE”. Het is dan God die tot Samuel heeft gesproken over de strijd van Saul tegen de Amalekieten. Saul heeft tegen het uitdrukkelijke bevel van God, 1 Samuel 15:3, toch van de buit overgehouden na de slag om de Amalekieten. Als Samuel hem daarop aanspreekt 1 Samuel 15:19 komt Saul in het verweer en stelt hij dat hij dit gedaan heeft om de HEERE te offeren. Samuel wuift het weg en zegt: “U had naar Gods stem moeten luisteren en dat hebt u niet gedaan!” Saul had zijn oog op de buit laten vallen en heeft daarmee slecht gedaan in de ogen van de HEERE.

Hier zou je kunnen stellen dat het een aanklacht is tegen de het kwaad wat Saul heeft gedaan. Wel is opvallend dat hier Saul wel erkent schuldig te staan en om vergeving van zonden vraagt (1 Sam. 24:18-22), welke hij overigens niet ontvangt.

5.1.3 Betekenis van אֶתְהַרְעַ בְּעֵינֵי יְהוָה in 1 Koningen en 2 Koningen

Als we in 1 Koningen de woorden lezen “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE”, zien we dat sinds Salomo’s bewind Israël ongehoorzaam was geworden aan God. Het volk ging meer en meer zijn eigen weg in het dienen van de goden. Salomo gaat deze goden dan uiteindelijk aanbidden omdat zijn hart voor vrouwen zwak was geworden. Met al deze vrouwen kwamen hun goden ook zijn leven binnen en hij verzette zich er niet tegen. Zo lezen we in 1 Koningen 11:6 “zijn hart was niet volkomen meer met God”. Het laat zien dat Salomo dus niet definitief afstand heeft genomen van God, maar de goden zijn het leven binnen gedrongen.

In het vervolg lezen we dat Jerobeam de afgodendienst instelt, eigen afgoden maakt of ze vanuit andere streken laat komen. 1 Koningen 14:22 ev. Het wordt in de teksten steeds meer duidelijk dat de koning en met hem het volk heel bewust het kwaad doen. We lezen in 1 Koningen 14:22 dat de Judeeërs de HEERE tot “naijver verwekten” of in de NBV: “ze ergerden Hem”.

Als we in 1 Koningen bij alle verzen waar we lezen “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” letten op wat het kwaad zou kunnen zijn, blijft voortdurend terugkomen: het verbreken van het verbond en het dienen van de goden.

Het kwaad gaat van vader en zoon en wordt steeds erger. Soms is er koning die goed doet, maar dan is er toch weer een zoon die de voorvaderen navolgt. Het lijkt alsof er een voortdurende overtreffende trap in zit. Dit wordt bijvoorbeeld duidelijk in 1 Koningen 22:53 waar we lezen over Ahazia de zoon van Achab. Hij ging, zo lezen we, de goddeloze weg van zijn vader Achab, en zijn moeder Izebel en de weg van Jerobeam de zoon van Nebat, diende Baäl en boog neer voor deze god en verwekte de HEERE tot toorn.

De geschiedenis van Juda is er niet minder om. Ook daar wordt duidelijk dat het uiteindelijk een langdurige periode is van afval van de God van Israël. Soms is er een opleving in het dienen en navolgen van God, zoals bij de koningen Hizkia (2 Kon. 18:1-20:21) en Josia (2 Kon. 22:1-23:30). Toch valt het volk telkens weer terug in het verbreken van het verbond dat God met hen gesloten had en gaat het door met het dienen van de afgoden.

Het klinkt soms als refrein achter elkaar zoals we lezen: “Hij deed wat slecht was in de ogen van de HEERE: hij week al zijn dagen niet af van de zonden van Jerobeam, de zoon van Nebat, die Israël deed zondigen” bij de koningen in 2 Koningen: Joahaz (13:2); Joas (13:11); Jerobeam II (14:24); Zacharia (15:9); Menahem (15:18); Pekahia (15:24); en Pekah (15:28).

Soms lezen we niet heel expliciet wat het kwaad nu precies is, zoals bij Hosea in 2 Koningen 17:2. Hij deed namelijk niet zoals de koningen van Israël wel hadden gedaan. Toch lezen we in vers 9 dat Israël weggeleid wordt naar Assyrië omdat ze goden dienden uit Egypte. En vervolgens in 2 Koningen 17:17 waar het volk de profeten en zieners van die tijd, die opriepen God te dienen, verwerpt. Het volk is halsstarrig net als hun vaders die ook niet in God geloofden. Ze verwierpen het verbond en de verordeningen die God met hun vaders gesloten had en gingen de nietige afgoden achterna, ze maakten gegoten beelden, gewijde palen en dienden Baäl. Zonen en dochters lieten ze door het vuur gaan. Ook waarzeggerij wichelarij enz. waren aan de orde van de dag. Dit alles deden ze slecht in de ogen van de HEERE en ze verwekten Hem tot toorn.

We kunnen stellen dat de woorden “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” een aanduiding zijn voor het verbreken van het verbond en het dienen van de afgoden. Daarbij is op te merken dat het van kwaad tot erger gaat en het steeds duidelijker en explicieter gebeurt om God tot toorn te verwekken.

5.1.4 Betekenis van אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה in 2 Kronieken

In 2 Kronieken komen we deels dezelfde koningen tegen. Toch is ook hier het contrast groot. In 2 Kronieken 29:6 is het Hizkia die wel goed doet en God dient. Deze koning Hizkia roept de priesters en de levieten op te komen en zichzelf te heiligen en ook het huis van de HEERE te heiligen. Hun vaders deden wat slecht was in de ogen van de HEERE en hebben het huis van God de rug toegekeerd. Daarom rust de toorn op Juda en Jeruzalem (2 Kr. 29:8). Hizkia wil het verbond met God weer herstellen (2 Kr. 29:10).

Even verder lezen we het tegenovergestelde, want in 2 Kronieken 36: 9 en 12 gaat Jojachin dezelfde weg als zijn vaders. Bij Zedekia lezen we dat hij zich niet vernederde voor de profeet Jeremia. Hij bekeerde zich niet tot de HEERE. Verder pleegden de leiders en de priesters en het volk trouwbreuk overeenkomstig de heidenvolkeren en verontreinigden zij het huis van de HEERE. We lezen dat het

volk zich niets van God aantrekt in 2 Kronieken 36:18 staat: “Maar zij spotten met de boden van God, verachtten Zijn woorden en maakten Zijn profeten belachelijk, tot de grimmigheid van de HEERE tegen Zijn volk zo hoog opsteeg dat er geen genezing meer mogelijk was.

5.1.5 Betekenis van אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה in Jesaja

In zowel Jesaja 65:12 als in Jesaja 66:4 wordt niet heel duidelijk aangeduid wat het kwaad is en gedaan door het volk. Het volk heeft gekozen “voor wat mij niet behaagt” zo zegt de HEERE. In Jesaja 65:12 kunnen we opmaken dat het kwaad verband houdt met de god Meni (Jes. 65:11). Het is namelijk niet de god Meni die het leven bepaalt, maar de HEERE. Bekeert men zich niet, dan zal een oordeel hun deel zijn. Wat het oordeel is lezen we in vers 2-5a waar men de goden dient en onrein eet en eigen gedachten navolgt en God negeert.

5.1.6 Betekenis van אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה in Jeremia

In Jeremia 7:30 klinkt door dat de Judeeërs de afgoden hebben gediend en daarmee het huis van de HEERE hebben verontreinigd. De HEERE spreekt tot het volk en het wordt hen als een oordeel aan gezegd. In hoofdstuk 18:10 wordt geschreven dat als ze volharden in het kwaad doen, God ook zijn verbond zal verbreken. Met die woorden klinkt het oordeel van God door. Nog duidelijker komt het oordeel in beeld als er gesproken wordt over “het kwaad doen in de ogen van de HEERE” als we lezen in Jeremia 32:30. Hier spreekt God het oordeel uit van de ballingschap, omdat het volk weigerde te luisteren. Het heeft van zijn jeugd aan af niet willen gehoorzamen en alles gedaan om God tot toorn te verwekken. Het is de HEERE die besluit dat het genoeg is en de ballingschap zal volgen.

5.2. Afweging tot dit moment

Met het overzicht heb ik aangetoond dat de woorden “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” duiden op een voortdurende herhaling van het niet luisteren door het volk als ook van de koningen van Israël. Ze verbreken het verbond dat God met hen heeft gesloten. Aangetoond is ook dat deze woorden vele malen genoemd worden in het Oude Testament. In Richteren zorgt deze frase bovendien voor een formele koppeling tussen deze preambule Richteren 2:1-23 en de verhalen die volgen.

Ik heb laten zien dat die woorden “en ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” komen uit Deuteronomium. Mozes heeft er daar voortdurend op gewezen dat men zich moet houden aan het verbond met God. In die context klinkt meer het appellerende mee uit de woorden, een oproep te luisteren en tot het houden van het verbond.

Ook heb ik laten zien dat het dienen van de afgoden en dan met name de god Baäl de grootste verzoeking voor het volk Israël blijft. Waar in Deuteronomium meer het appellerende terug komt, wordt in de teksten van Koningen en Kronieken wel duidelijk dat met name de koningen zich inlaten met de afgoden en daarmee God en zijn verbond negeren.

Het leiderschap dat de koningen hadden moeten tonen om het volk op de weg van de HEERE voort te laten gaan, komt niet tot zijn recht. Mozes was een leider van het volk en Jozua heeft het volk bijna de vrede gebracht zo lezen we aan het einde van het Bijbelboek Jozua. In zijn toespraak tot de oudsten (Joz. 23:2b-16) sprak Jozua uit dat het volk moest luisteren naar de HEERE en leven naar de wet van God. Dan zou een goed leven hun deel zijn. In de teksten bij de Koningen en Kronieken zien we dat bij de meeste koningen dat leiderschap ontbreekt en dat zij eigen wegen bewandelen. Bij Salomo zien we nog wel dat hij God én de goden dient die zijn huis door vrouwen zijn binnen gedrongen, hij heeft zijn hart niet volkomen van God afgekeerd. Toch laat hij zich in met de goden en faciliteert hij de Baälcultus (1 Kon. 11:7-8). Door de generaties heen zien we hand over hand de koningen zich steeds meer bewust van God afkeren. Zelfs zo dat er koningen zijn zoals in de tijd van Hosea die niet alleen bewust de afgoden dienen, maar ook hun zonen en dochters door het vuur lieten gaan. Ook de machten en duistere krachten als waarzeggerij, wichelarij enz. waren er aanwezig en werden er vereerd en in praktijk gebracht. Dit alles om God tot toorn te verwekken zo blijkt uit 2 Kronieken 36:18.

Met de woorden “en ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” wordt dus enerzijds een appel gedaan om te gehoorzamen aan God. Terwijl anderzijds het ontbreken van leiderschap van de koningen zichtbaar wordt door het dienen van de goden en het opzettelijk verbreken van Gods verbond.

Hoofdstuk 6 – De richters in Richteren

6.1 Overzicht Richters

We lezen in Richteren over zes grote richters.¹⁰¹ Het zijn allemaal mensen met een eigen karakter en persoonlijkheid. Gillmayr – Buchner schrijft: “The stories of the central figures, the judges, offer a diverse portrayal”.¹⁰² Daar heeft ze helemaal gelijk in. De vraag is wie zijn deze mensen en wat is hun rol in de geschiedenis van Richteren? Dezelfde Gillmayr – Buchner schrijft: “There is no image of an ideal judge but several individual characters sharing only one activity: they fight for their people”.¹⁰³ De vraag is wel of er geen enkele ideale richter is als we letten op Otniël. Want zo schrijft B. G. Webb “Othniel is a model judge whose career exemplifies what a judge was meant to be and do”.¹⁰⁴ De vraag staat, wat is een goede richter? We hebben in het tweede hoofdstuk beschreven dat er een cyclus zichtbaar is in de geschiedenis van iedere richter. Gedacht vanuit de cyclus wordt Otniël door de meeste commentaren als voorbeeld gezien, want bij hem is de cyclus compleet en gaandeweg is bij de andere richters die cyclus minder compleet.¹⁰⁵ We zien bij Otniël dat hij geroepen wordt door God, de Geest van de HEERE was op hem, Hij geeft leiding aan het volk en gaat de strijd aan en ontvangt van de HEERE de vijand in zijn hand. Zo is bij Simson de cyclus zo goed als afwezig en B.G. Webb ziet in de geschiedenis van Simson een afschaduwing van de Richteren tijd: “His personal story is also the story of Israel as a whole in the judges period”. Met het bekijken van de zes grote richters willen we bezien of de eerste lezing zoals hierboven klopt en of er een ontwikkeling zichtbaar wordt wat betreft ‘het kwaad’ in het leven van de richters.

6.1.1 Otniël

Otniël wordt als voorbeeld richter wordt genoemd.¹⁰⁶ Hij komt uit de stam van Juda, een man met veel gaven als het gaat om militaire en leiderschap kwaliteiten (Ri. 1:13). Toch worden die kwaliteiten niet genoemd in hoofdstuk 3. God roept de richter en Otniël gaat samen met het volk de strijd dan aan. God zelf geeft Cusjan Risjataïm in zijn hand.¹⁰⁷

¹⁰¹ Met de grote richters bedoel ik concreet: Otniël (Ri.3:5-11), Ehud (Ri.3:12-30), Debora/Barak (Ri.4-5), Gideon (Ri.6-8), Jefta (Ri.10:6-12:7) en Simson (Ri.13-16)

¹⁰² S. Gillmayr-Bucher, *Framework and Discourse in the book of Judges*, p. 687.

¹⁰³ S. Gillmayr-Bucher, *Framework and Discourse in the book of Judges*, p. 687.

¹⁰⁴ B.G. Webb. *The book of Judges* p. 34. Ook Butler is van mening dat hij de meest ideale richter is en zo een voorbeeld is voor zijn tijd. Tegelijk geeft hij aan dat we juist van Otniël ook weer heel weinig weten. T. Butler, *Judges*, p. 66.

¹⁰⁵ Webb beschrijft ook de neerwaartse spiraal “so that the result is better described in terms of a downward spiral than a simple cycle”. B.G. Webb. *The book of Judges* p. 34.

¹⁰⁶ M.J. Paul (red.) *SBOT*, p. 321.

¹⁰⁷ Butler merkt overigens hier op dat het expliciet alleen bij Otniël en Ehud zo duidelijk beschreven staat. T. Butler, *Judges*, p. 66.

Uit de geschiedenis van Otniël lezen we verder niets van wie hij is. Over zijn persoonlijk geloof en relatie tot God wordt niets concreets beschreven, dus ook niets ten nadele van hem.¹⁰⁸ Wel lezen we dat hij door God wordt geroepen en door de Geest de kracht ontvangt om de strijd aan te gaan. Niet de kwaliteiten van de richter zelf, maar de Geest van God geeft de overwinning.¹⁰⁹

Deze geschiedenis van Otniël laat zien dat goed en krachtig leiderschap niet berust is op de persoonlijke kwaliteiten van de richter zelf, maar dat de afhankelijkheid van de zegen van de HEERE¹¹⁰ en het ontvangen van de Geest de meest belangrijke voorwaarden zijn.¹¹¹ Butler wijst erop dat Otniël leefde na de dood van Jozua die ook als leider een voorbeeld was. Zoals er nooit meer een leider als Jozua en zijn generatie is geweest, zo zal er ook geen Otniël en zijn generatie meer komen.¹¹² Met andere woorden beide waren een voorbeeld in wie ze waren. Verder zijn alle elementen van de cyclus duidelijk beschreven zoals we verwoord hebben in hoofdstuk 2.

6.1.2 Ehud

Over Ehud weten we vrij weinig, alleen dat hij de zoon is van Gera en behoort tot de Benjaminiten. Eén detail wordt expliciet benoemd en dat is dat hij linkshandig is. De commentaren zijn niet heel eenstemmig over wat de betekenis van deze toevoeging is. Het kan zijn dat Ehud bij speciale keurtroepen behoorde die zowel links als rechtshandig waren. Kan ook zijn dat hij zijn rechterhand door een handicap niet kon gebruiken. Het laatste zou dan aangeven waarom hij zo gemakkelijk dicht bij Eglon kon komen, omdat bewaking in hem geen gevaar zag.¹¹³ De geschiedenis van Ehud over de bevrijding van Israël is met meer details beschreven dan bij Otniël.

We lezen in vers 15 dat de HEERE een verlosser doet opstaan. Opvallend dat Ehud dus wordt aangekondigd als verlosser en niet als richter.¹¹⁴ Waar we bij Otniël lezen: “dat de Geest op hem was”, lezen we daar niets over bij Ehud. Verder lezen we niets over de opdracht die hij krijgt om het volk te verlossen. We lezen wel dat Ehud een woord van God heeft, of God daadwerkelijk die woorden direct tot hem gesproken heeft weten we niet.

¹⁰⁸ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 149.

¹⁰⁹ B.G. Webb, *the book of Judges*, p. 160/161.

¹¹⁰ Block geeft dan ook aan dat niet Otniël in het middelpunt staat, maar het gaat om God. D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 150.

¹¹¹ M.J. Paul (red.) *SBOT*, p. 322.

¹¹² T. Butler, *Judges*, p. 68.

¹¹³ T. Butler, *Judges*, p. 70. D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 161.

¹¹⁴ T. Butler, *Judges*, p. 69.

In vers 28 roept Ehud het volk op om de vijand te verslaan die hen door de HEERE in hun hand gegeven zijn. Dit kan bedoeld zijn als verwijzing dat het de HEERE zelf is die Ehud heeft doen opstaan.¹¹⁵

De wijze waarop Ehud de koning benadert is op zijn minst toch wat dubieus. Ehuds woorden tot de koning in vers 19 kunnen namelijk dubbelzinnig zijn. Het woord דְּבַר־סֵתֶר kan een ‘geheim woord’ betekenen maar ook ‘een verborgen ding’.

In vers 20 is de verwoording toch op zijn minst ook listig. Want het woord אֱלֹהִים Elohim kan immers zowel duiden op God als op de goden. De conclusie is wel dat de goddelijke openbaring niet een woord blijkt te zijn, zoals Eglon verwacht, maar een zwaard.¹¹⁶

Is de wijze waarop Ehud de vijand overwint moreel juist, ook met het oog op leiderschap en is hij daarmee een voorbeeld voor het volk? De vraag blijft onbeantwoord of de wijze waarop Ehud zijn plan tot uitvoer heeft gebracht ook wel Gods plan was. Kortom, heiligt het doel alle middelen van verraad en misleiding?

Die vraag wordt niet beantwoord door de tekst en Block vraagt zich in deze over Ehud dan ook af “is he a hero or a villain?”.¹¹⁷ Temeer omdat het bij Otniël duidelijk wordt beschreven dat de Geest van God hem sterkt, maar we dat hier niet lezen. Bij Ehud is er geen enkel gevoel van goddelijke roeping of in gehoorzaamheid aan Gods handelen te ontdekken. Het lijkt er eerder op dat hij handelt als de omliggende vijanden en vooral bezig is eigen eer te behalen.¹¹⁸ Aan de andere kant geeft Block aan dat de verteller van de geschiedenis niet meer weergeeft dan datgene wat hij gezien heeft en dat hij niet bezig is om de moraliteit te beschrijven. Daarbij moeten we ook beseffen dat in de donkerste tijden God verlossers gebruikt als instrumenten in zijn hand om het volk te verlossen.

De vraag blijft staan of juist als het niet allemaal zo expliciet beschreven staat, het toch ook niet een aanwijzing is voor de beïnvloeding van het kwaad of van een afbrokkeling van het leiderschap van de richters?

6.1.3 Debora

In de tijd dat het volk Israël onderdrukt wordt door koning Jabin van Kanaän gaf Debora als richter al leiding aan het volk Israël. Ze is de enige vrouwelijke richter in Richteren. In vers 4 lezen we dat ze

¹¹⁵ Butler verwijst naar Ri. 3:15 waar God een verlosser deed opstaan en het volk nu uit Gods handen de vijanden ontvangt. T. Butler, *Judges*, p. 73.

¹¹⁶ T. Butler, *Judges*, p. 71.

¹¹⁷ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 171.

¹¹⁸ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 171.

geen richteres is maar een profetes. Ze is niet de enige profetes in het Oude Testament die genoemd wordt. Webb beschrijft dat er meer vrouwen zijn die een rol hebben gespeeld in diverse geschiedenissen.¹¹⁹ Toch meent Webb wel dat Debora hier een heel belangrijke rol speelt in de bevrijding van Israël.¹²⁰

Nadat het volk Israël tot de HEERE riep, wordt Debora niet expliciet door de HEERE geroepen of aangesteld, zoals we dat wel vinden bij Othniël en Ehud. Ze was al werkzaam als profetes en voor de rechtspraak kwam het volk tot haar. We lezen ook niet over het feit dat de Gods Geest haar sterkt in de bevrijding of haar rol daarin. Wel is het zo dat een profetes of profeet in het Oude Testament door God wordt geroepen of aangesteld, maar heel expliciet lezen we het in de tekst niet. Toch stelt Block wel enkele kritische vragen over het daadwerkelijke richterschap van Debora. Het is nog maar de vraag of ze nu daadwerkelijk wel een richter was?¹²¹ Ik denk een heel terechte vraag die overigens niet beantwoord wordt. In die lijn is het ook opvallend dat als eenmaal de strijd wordt aangegaan door Barak, Debora in de geschiedenis niet meer voorkomt. Zowel de naam Barak en Jaël worden wel genoemd, maar over Debora lezen we niets meer.

Als het volk tot de HEERE roept, omdat het al twintig jaar onderdrukt wordt door de koning van Kanaän, neemt Debora wel het initiatief voor de strijd door de woorden van God door te geven, maar ze is zelf niet het uiteindelijke antwoord voor de bevrijding.¹²² Barak wordt opgeroepen om de strijd aan te gaan met Sisera de bevelhebber van koning Jabin. Hoewel de tekst niet expliciet laat zien dat het God is die opdracht geeft aan Debora om de strijd aan te gaan, geeft ze toch namens God de opdracht aan Barak om zich op te maken voor de strijd. Het is uiteindelijk wel de HEERE die de vijand Sisera in Baraks hand zal geven (Ri. 4:9). De HEERE geeft heel duidelijk hier de opdracht om de strijd aan te gaan. Toch verstaat Barak het niet als de stem van God, want hij doet alle het mogelijke om niet zelf als leider voorop te gaan. Pas als Debora aan zijn zijde is, neemt hij militair gezien de leiding op zich.

Waar het bij Ehud niet duidelijk is wie nu hem aanzet tot het ombrengen van Koning Eglon, lezen we in de geschiedenis van Debora en Barak dat de HEERE beslissend is. Door Debora laat Hij Barak roepen, zij geeft aan dat de HEERE de vijand in Baraks hand zal overleveren en de HEERE geeft uiteindelijk het signaal om de strijd aan te gaan en de overwinning zal behalen.¹²³

Het leiderschap van Debora wordt in hoofdstuk 4 wel zichtbaar. Ze laat als vrouw immers Barak roepen en gaat met hem de discussie aan over het optrekken naar de strijd die zal plaats vinden. Het

¹¹⁹ Block verwijst naar Ex. 4:15-16; 7:1-2 wat betreft de rol van een profeet/profetes die eigenlijk niets meer doet dan de woorden van God bij de mensen brengen. D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 192.

¹²⁰ B.G. Webb, *the book of Judges*, p. 188.

¹²¹ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 193.

¹²² D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 195.

¹²³ Block geeft heel duidelijk aan de overwinning wordt niet behaald doordat mensen het goed doen, maar Gods hand leidt hen tot de overwinning. D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 182.

is wel ongebruikelijk om dit als vrouw te doen, zeker om dan ook nog eens een man aan te sturen. Uiteindelijk voegt ze zich toch in de cultuurbepaalde rol, namelijk dat ze niet als vrouw de strijd aangaat met Sisera en zijn leger.

In 5:6 lezen we over Samgar en Jaël. Beiden komen niet uit Israël, maar zijn wel bepalend voor de overwinning die behaald wordt. Samgar treedt op in zijn situatie en Jaël brengt Sisera om. Laten deze twee mensen ook niet zien het gebrek aan leiderschap in Israël, omdat er geen mensen zijn die ingezet kunnen worden om het volk te verlossen?¹²⁴ Want al wordt Debora wel de ‘moeder van Israël’ (Ri. 5:7) genoemd, haar rol is beperkt als het gaat om de uiteindelijke overwinning.¹²⁵ Block meent dat we hier kunnen zien dat het tenslotte niet om mensen gaat, maar dat God op zijn wijze het volk bevrijdt, de glorie gaat naar Hem zelf!¹²⁶

6.1.4 Gideon

In het voorgaande lezen we dat bij het hulpgeroep de HEERE een richter zendt of de opdracht geeft voor bevrijding. In deze geschiedenis roept het volk tot God als het door de Midianieten wordt onderdrukt. Alleen stelt God geen richter aan maar komt er eerst een profeet (Ri. 6: 8-10). Dezelfde situatie dus als in Richteren 4, ook daar wordt een profetes Debora geroepen. Alleen wordt hier de profeet niet bij naam genoemd. De woorden die hij spreekt hebben veel gemeen met wat we lezen in Jozua 24:16-18, waar er gesproken wordt over het verbreken van het verbond.

Gideon wordt aangesproken als ‘strijdbare held’, toch blijkt Gideon dat allerminst te zijn. Zelf vindt hij ook niet dat hij dé richter en leider is gezien zijn afkomst. Hij komt uit de stam van Manasse welke hij aanduidt als weinig betekend, verder noemt hij ook zijn jonge leeftijd. Uit zijn woorden blijkt dat hij God kent vanuit de verhalen, maar niet ervaart als een God die aanwezig is in zijn leven en ingrijpt. Als de HEERE expliciet aangeeft dat Hij met Gideon zal zijn, dan blijft de twijfel bij Gideon groot want hij vraagt twee keer om een teken. Ook als hij de opdracht van God gekregen heeft, blijft het de angst die regeert. Bij het afbreken van een afgodentempel van zijn vader doet hij dat niet overdag maar in het stiekem in de nacht. Dit alles uit angst voor zijn familie en de mannen uit de stad. We kunnen wel stellen dat het beeld van Gideon als een angstige man met gebrek aan geloof en vertrouwen aan God blijft overheersen tot het moment dat God bevestigt dat hij niet zal sterven en Gideon in de nacht een altaar voor de HEERE bouwt.

¹²⁴ M.J. Paul (red.) *SBOT*, p. 347.

¹²⁵ Butler vraagt zich ook af wat er met het leiderschap aan de hand is als Debora als vrouwelijk profetes wordt aangesteld. T. Butler, *Judges*, p. 73.

¹²⁶ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 210.

In eerste instantie verstaat Gideon niet door wie hij geroepen wordt. Hij herkent immers niet de profeet die bij hem komt en zegt dat de HEERE met hem is. Gideon herkent de HEERE niet; er is nogal wat nodig om hem te overtuigen. De woorden van God zijn niet overtuigend en er zijn tekenen nodig om Gideon te overtuigen. Velen menen hier een parallel te zien met de geschiedenis over Mozes in Exodus 3-4.¹²⁷

In deze geschiedenis zien we wel dat Gideon direct en persoonlijk geroepen wordt door God. In 6:34 lezen we dat Gideon bekleed wordt met de Geest.¹²⁸ Daarnaast valt op dat in deze geschiedenis Gideon rechtstreeks met God in gesprek is over zijn roeping en opdracht.

Toch lezen we niet dat Gideon voorop gaat in de strijd. Hij onderneemt wel actie door naar het kamp te gaan van de vijand (Ri. 7:9-15)¹²⁹, door mannen instructie te geven wat ze moeten doen (Ri. 7:16-21). Tenslotte verslaat de vijand zichzelf. Gideon zendt boden met de oproep dat andere stammen het gevecht moet aangaan (Ri. 7:24). We kunnen wel stellen dat Gideon het volk eerder bij God vandaan trekt dan dat hij hen dichterbij de HEERE brengt. Want na de overwinning die God hen beloofd had, lezen we na 7:23 dat Gideon zonder opdracht van God verder de strijd aangaat. In hoofdstuk 8:1-21 komt de naam van de HEERE niet meer voor, terwijl in voorgaande hoofdstuk de HEERE de leiding neemt en Gideon overtuigt en aanstuurt. In het begin van hoofdstuk 8 gaat hij uit van zijn eigen macht en trekt dan vervolgens ten strijde tegen zijn eigen volk. Hij doodt twee vorsten van Midian en later ook de koningen van Midian. Later vermoordt hij eigenhandig ook Zebah en Zalmuna.¹³⁰ Waar in hoofdstuk 7 er wel direct hulp kwam, ontbreekt deze nu. De vraag is of die gedachte aanleiding is om te menen dat Gideon hier zonder de geest van de HEERE zijn weg vervolgt.¹³¹

Wanneer het volk hem vraagt over hen te heersen als leider (of als koning) wijst hij dat toch van de hand en verwijst hij in 8:23 weer naar de HEERE die over het volk zal heersen. Het dubbele is wel dat hij dan direct de opdracht geeft om sieraden in te zamelen waarvan hij een efod gaat maken, die plaatst in zijn geboortestad en waar het volk zich voor in aanbidding neerbuigt.

Het is een feit dat Gideon hier vertrouwen heeft in zichzelf en wat hij uiteindelijk allemaal kan. Dat maken we op uit het laatste deel van hoofdstuk 8. Daar lezen we van Gideon dat hij ook zeventig

¹²⁷ Gideon die dan gezien wordt als een 'second Moses' die ook langdurig overgehaald moest worden en er maar niet aan wilde om leider te worden. D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 257.

¹²⁸ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 273.

¹²⁹ Block schrijft dat met het horen van deze droom Gideon klaar is om de aanval te openen zoals God dit voorzien heeft. D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 280.

¹³⁰ De vraag die Block hierbij stelt of hij met de Geest van God nog steeds bekleed was, ook in deze daden? D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 289.

¹³¹ M.J. Paul (red.) *SBOT*, p. 395.

zonen heeft en dus ook veel vrouwen. Hij neemt de statuur aan van een koning, want om al die vrouwen en kinderen te onderhouden moest hij de rijkdom bezitten van een koning. Ten slotte krijgt Gideon bij een bijvrouw nog een zoon die de naam krijgt Abimelech, 'mijn vader is koning'. Die naam is op zijn minst opmerkelijk te noemen. Bovendien gedraagt Gideon zich al als een koning, echter niet als een koning volgens Deuteronomium 17, maar als een heidense koning.

6.1.5 Jefta

De richter Jefta was een kind van een prostituee en daarmee voor zijn familie een bastaard. Wie deze vrouw was weten we niet.¹³² Gilead had meer kinderen verwekt en die zonen moesten niets hebben van Jefta en waren bang dat hij zou delen in het erfbezit en ze hadden hem onteigend. Hij gaat in het land Tob wonen en leeglopers verzamelen zich om hem heen (Ri. 11:3).

In de strijd van de Ammonieten tegen Israël halen de oudsten van Gilead hem terug om hun leider te worden. De HEERE heeft in het begin geen actieve rol in het roepen en aanstellen van de Jefta als richter, het zijn immers de oudsten die hem terughalen. Vervolgens komen er heel menselijke onderhandelingen van Jefta waarin hij er alles aan doet om zijn geleden imagoschade op te poetsen. Jefta geeft zich dus niet zomaar gewonnen, maar wordt onder voorwaarden wel aanvoerder en alles wordt vastgelegd bij het heiligdom in Mizpa met de HEERE als getuige.

Jefta is als richter wel diplomatiek en probeert met onderhandelen de vrede te houden. Zelfs wat drie eeuwen geleden is gebeurd, legt hij uit aan de koning van Edom (Ri. 11:13).¹³³ Hier wordt duidelijk dat de richter Jefta de Thora beter kende dan de koning. Hij claimt dan ook dat wat historisch is vastgelegd moet worden ingewilligd. Jefta toont hier aan iets van een natuurlijke onderhandelaar.

Toch redt hij het niet als onderhandelaar en moet hij de strijd aangaan. Hij hoeft het niet alleen te doen, want net als bij eerdere richters is de Geest van God over Jefta (Ri.11:29). Er klinkt wel iets van twijfel door in de woorden als hij tot God spreekt. Waar Jefta in vers 27 nog meent dat God als Rechter moet spreken, probeert hij nu toch met een gelofte een bepaalde manipulatie uit te oefenen om de overwinning te behalen.¹³⁴ Overigens is het wel een vreemde gelofte die Jefta dan doet tegenover God. Want in het gesprek met de koning citeert hij uit Deuteronomium en Numeri en laat hij zien dat hij afweet van de geschiedenis uit het verleden. Hij geeft dat ook als verklaring in zijn

¹³² De vraag of ze uit Israël kwam, of een Kanaänitische? Ook waar ze werkte en waar ze bij hoorde weten we niet van haar. D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 353.

¹³³ Block verwijst in voetnoot 63 naar Numeri en Deuteronomium over de betekenis van het doortrekken van het land. D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 359.

¹³⁴ D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 365.

onderhandelingen. Alleen nu in zijn belofte tot God vergeet hij de tekst uit Deuteronomium 23:21-23 over de geldigheid van een gelofte die eenmaal is uitgesproken. Hierbij kan opgemerkt worden, waar Block ook op wijst, dat het wel erg gaat om Jefta; alles draait om wie hij is en wat hij doet; “At the same time it becomes apparent that his personal agenda superseded any concern for the plight of the Israelites”.¹³⁵

Jefta doet wel een foute belofte en moet zijn enige dochter opgeven. Opvallend hierbij is dat hij het haar verwijt: “Je laat mij diep neerbukken en je hoort bij hen die mij in het ongeluk storten” (Ri. 11:35). In plaats het zichzelf aan te trekken, verwijst hij naar een ander en wel zijn eigen dochter. De tijd is hier te kort om er dieper op in te gaan, maar er is wel wat twijfel over de wijze waarop ze is geofferd. Veel uitleggers zijn van mening dat de tekst suggereert dat Jefta zijn dochter werkelijk heeft geofferd. Anderen menen dat haar offer is dat ze geen man zal hebben en altijd maagd zal blijven. Daarmee is Jefta’s helden gedrag wel tot het minimum gedaald. Paul geeft aan dat het een respectloze omgang is met vrouwen en duidt het als toppunt van moreel verval.¹³⁶ Daarmee wordt zichtbaar dat de ontwikkeling van eht kwaaf verder gaat bij de richters. Want waar Jefta in hoofdstuk 11 nog de verlosser is van Israël, komt het in hoofdstuk 12 weer tot een strijd. Efraïm vindt zich achtergesteld. Jefta probeert het met woorden op te lossen. Als dat niet lukt, gaat hij de strijd aan en moordt hij vele broeders uit. Zo wordt hij meegezogen in het kwaad namelijk het eigenmachtig regeren en keuzes maken. Steeds minder lezen we over God die bevel geeft voor de strijd, maar is het de richter die zelf doet wat goed is.

6.1.5 Simson

De Filistijnen maken het volk Israël veertig jaar lang het leven zuur. Opvallend in deze geschiedenis is dat het volk zelf niet roept tot de HEERE om verlossing. Toch zendt God een richter, Simson, deze zal beginnen Israël te verlossen (Ri. 13:5). Bij de aankondiging van de zwangerschap wordt zijn moeder meegedeeld dat Hij zal een nazireeër zijn, aan God gewijd.

We kunnen niet uitgebreid ingaan om de betekenis van een nazireeër, maar toch het volgende: In Numeri is te lezen we dat aan de Nazireeërgelofte drie voorwaarden waren verbonden (Num.6:1-8). Deze hielden kort in: ten eerste dat diegene geen enkele vorm van alcohol mocht gebruiken, ten tweede dat het haar niet mocht worden geknipt, en ten derde dat er geen contact mocht zijn met een dood lichaam.

¹³⁵ In de voetnoot geeft Block aan dat het wel erg om Jefta gaat. We lezen “my hand; my house,me when I return Bene Amon”. D.I. Block, *Judges, Ruth*, p. 366. Ook Webb duidt de geschiedenis van Jefta vooral als een persoonlijke geschiedenis waar het om Jefta zelf draait. B.G. Webb, *the book of Judges*, p. 343.

¹³⁶ M.J. Paul (red.) *SBOT*, p. 453.

We hebben nog niet eerder gelezen dat een richter nog geboren moet worden om uiteindelijk het volk te verlossen. Voordat hij geboren wordt, heeft hij al de bestemming een bevrijder van Israël te worden. Webb schijft: “It is his destiny”, zijn lotsbestemming.¹³⁷

Het feit dat Simson geboren wordt, is al een wonder. We lezen in hoofdstuk 13 dat zijn ouders kinderloos waren en geen kinderen konden krijgen. Door een Godswonder wordt dan toch Simson geboren. In het opgroeien lezen we dat de HEERE hem zegent en dat de Geest van de HEERE hem aanvuurt. In het leven van Simson zien we vaker dat de Geest vaardig over hem wordt. In diverse situaties waar er lichamelijke kracht nodig is, is het de Geest die hem kracht geeft; namelijk het gevecht met de jonge leeuw (Ri. 14:6), bij het gevecht met de Filistijnen (Ri.14: 19), als ook bij het binden van zijn handen ontvangt hij de kracht van de Geest om zich te bevrijden (Ri.15:14).¹³⁸ Simson ontvangt de Geest, maar we lezen niet dat hij naar God toe gaat en Hem vraagt hoe hij handelen moet, hij trekt eigenlijk telkens zijn eigen plan. Hij spreekt enkel direct met God als de nood hem aan de lippen staat.¹³⁹

Als Simson opgroeit ontdekken we dat zijn activiteiten vooral voort komen uit eigen verlangens en behoeften. Dat begint direct al met het zoeken van een vrouw. Het is opvallend dat hij zelf erop uit trekt om een vrouw te zoeken, terwijl het in die cultuur het gewoon was dat de ouders dit deden.¹⁴⁰ Paul spreekt over de respectloosheid tegenover zijn ouders als ook zijn onverschilligheid tegenover zijn nazireeërschap als verlosser van Israël.¹⁴¹ Vervolgens zoekt hij een vrouw bij de bezetter, de Filistijnen, de vijand van Israël.

Onderweg gaat hij in gevecht met een leeuw en later eet hij er honing uit. Hiermee verontreinigt hij zich met het eten uit een dood dier.¹⁴² Eveneens geldt dit voor de gastmaaltijd die hij aanricht 14:10; ook daarvan geldt dat het niet mocht gezien zijn nazireeërschap. Het komen tot een huwelijk zorgt direct voor strijd met Filistijnen. Het raadsel en nasleep daarvan leiden tot aanzienlijke slachting onder de Filistijnen. Als later blijkt dat zijn vrouw is weggegeven aan een andere man steekt hij in woede de graanvelden in brand, wat een gigantische schade oplevert voor de Filistijnen. De gevolgen daarvan zijn dat uit wraak het huis van zijn schoonvader en vrouw in brand wordt gestoken en ze beiden omkomen.

¹³⁷ B.G. Webb, *the book of Judges*, p. 352.

¹³⁸ K. Deurloo, (red.), *Geen koning in die dagen*, p.77

¹³⁹ De keren dat hij direct tot God spreekt gebeurt het vanuit de nood, bij een erge dorst Ri. 15:18 en het moment als de kracht hem ontbreekt Ri. 16:28.

¹⁴⁰ Webb schrijft in relatie tot dit eigengereide zoeken: “Samson looks like being more a chaos monster than a deliver”. B.G. Webb, *the book of Judges*, p. 365.

¹⁴¹ M.J. Paul (red.) *SBOT*, p. 469.

¹⁴² Het niet vertellen aan zijn ouders heeft in zich dat hij niet wilde onthullen zijn onreinheid na overtreding van het nazireeërschap. B.G. Webb, *the book of Judges*, p. 370.

In hoofdstuk 16 lijkt het of Simson zich verhardt door op bezoek te gaan bij een prostituee. Later krijgt hij een vrouw lief en die liefde is hem zo sterk dat hij aan Delila zijn geheim prijs geeft. Het wijst erop of dat de telkens terugkerende verlossing hem zorgeloos maakt. Hij is in de waan dat hem niets kan overkomen. Toch wordt de kracht hem ontnomen, hij wordt gevangen genomen en verminkt.

Het omtrekken van pilaren lijkt op wraakneming met grote gevolgen, toch ontvangt hij eerst na aanroepen van de HEERE de kracht. Hierdoor stort de tempel in en komen velen om het leven, onder wie ook Simson.

De vraag in de geschiedenissen van Simson is of het nu enkel eigen gewin is van Simson of dat er toch meer achter zit. Als we letten op het huwelijk wat hij wil aangaan, dan is de wijze waarop het gebeurt wellicht omstreden. Alleen wat de schoonvader doet is ook een belediging voor Simson. Simsons vrouw en vader hechten meer aan hun eigen volk en nationaliteit dan aan het huwelijk. Het raadsel wat Simson opgeeft vanuit eigen gedachten of ideaal om te laten zien wie hij is, loopt wel uit op een grote moordpartij en het uiteindelijk omkomen van schoonvader en vrouw. De vraag is of dat nu wel zo'n sterk leiderschap is en meer of het ook moreel verantwoord is? Webb geeft aan "Samson is a immature, incensed, out-of-control youth; but at the same he is a weapon in God's hand, being propelled relentlessly and unerringly toward his destiny as Israël's savior".¹⁴³ Hier wordt duidelijk dat hetgeen wat we beschreven hebben in hoofdstuk 4.2 bij de bespreking van Richteren 13:1, namelijk de omslag die er plaats vindt als het gaat om het doen van het kwaad. Het eigenlijk allemaal erger wordt met name als we bijvoorbeeld letten op het huwelijk wat Simson aangaat en alles wat er mee samenhangt. Hij met het aangaan van het huwelijk de zonde van Israël continueert door zelf met een Filistijnse te trouwen. In 3: 6-7 wordt het aangemerkt als hoofdoorzaak van geloofsafval. Simson zoekt het dan voortdurend bij Filistijnse vrouwen.¹⁴⁴ De gevolgen die dat uiteindelijk heeft zijn dan gevolg van zijn keuzen en handelen. In die lijn zien we dan ook dat er niet meer gesproken wordt over het kwaad doen in de ogen van de HEERE, maar over het doen wat goed is in eigen ogen!

We kunnen dan ook constateren dat het niet alleen heel Israël is 'wat goed doet in eigen ogen', maar ook de richters, als Simson zelf, doen wat 'goed is in eigen ogen' en negeren daarmee de God van Israël. Het laat zien dat de richters niet in staat zijn om leiding te geven aan het volk. In de laatste hoofdstukken wordt dan ook zichtbaar waar het op uitloopt als God niet centraal staat in het leven van het volk Israël. Sommigen duiden het erg scherp en menen dat de richterentijd uiteindelijk

¹⁴³ B.G. Webb, *the book of Judges*, p. 374.

¹⁴⁴ M.J. Paul (red.) *SBOT*, p. 497.

gekenmerkt wordt door anarchie.¹⁴⁵ Anderen noemen het zelfs “society-killing murderous savagery”.¹⁴⁶ Kortom men kan het niet alleen en heeft een leider nodig, maar wel een die hen zet in het spoor van de God van Israël!

6.2 Afweging tot dit moment

We hebben ons in dit hoofdstuk de vraag gesteld: Wie zijn de richters, waar wordt hun leiderschap door bepaald en is dat te vinden in de Richter geschiedenissen? Om op die vraag een antwoord te geven stelden we in ons onderzoek de vraag; wat is een goede richter? We hebben in het tweede hoofdstuk beschreven dat er een cyclus zichtbaar is in de geschiedenis van iedere richter. Gedacht vanuit die cyclus wordt Otniël door de meeste commentaren als voorbeeld gezien. Bij hem is de cyclus compleet en in eerste lezing wordt er gaandeweg zichtbaar dat bij de andere richters die cyclus minder compleet is. We houden daarom Otniël als voorbeeld en kijken waar anderen van afwijken. Zo zien we bij Otniël dat hij geroepen wordt door God. De Geest van de HEERE was op hem. Hij geeft leiding aan het volk en gaat de strijd aan. Vervolgens ontvangt hij van de HEERE de vijand in zijn hand.

Dan zien we in de geschiedenis van Otniël dat goed en krachtig leiderschap niet gebaseerd is op de persoonlijke kwaliteiten van de richter zelf, maar afhankelijk is van de zegen van de HEERE en het ontvangen van de Geest als de meest belangrijke voorwaarde.

Het karakter van de richters speelt wel degelijk mee. Zo moet Gideon met veel overtuiging overgehaald worden om uiteindelijk zich in te zetten als richter. Dat karakter speelt ook een rol wanneer het aan het slot van de geschiedenis lijkt of Gideon koninklijke allure aanneemt, wat uiteindelijk eindigt in een setting van afgoderij door het maken van een efod. Daarmee is de conclusie dat Gideon de eerste richter is waar de afgoderij voorkomt voordat hij overleden is en het land rust krijgt, afgoderij die dan door de richter Gideon zelf nog geïnitieerd is. Bij Jefta is het zijn onderhandelings talent dat hij inzet om eigen imago op te poetsen als ook om met de vijand te onderhandelen. Aangetoond is het verwijt bij Jefta's leiderschap, namelijk dat het wel erg gaat om Jefta, het draait om wie hij is en wat hij doet.

Bij Simson lezen we over zijn eigengereidheid, zijn drift en onstuimige karakter en tegelijk zijn zwakheid voor verleiding door vrouwen. Het alles heeft wel tot gevolg dat er vele Filistijnen omkomen.

¹⁴⁵ M.J. Paul (red.) *SBOT*, p. 557

¹⁴⁶ C.W. Morgan, R. A. Peterson (red.), *Fallen, A theology of sin*, Wheaton, Illinois: Crossway, 2013. p.67

We hebben ook inzichtelijk gemaakt dat het handelen van de richters niet altijd moreel juist is, of in ieder geval op zijn minst dubieus, als we denken aan het list en bedrog bij Ehud. We denken ook aan Gideon wanneer hij God vergeet en vervolgens moorden pleegt, dan vragen we ons af of die handeling moreel gerechtvaardigd is?

De vraag is of richters wel zo'n sterk leiderschap tonen wanneer meerderen vooral met zichzelf bezig zijn en op eigen kracht denken in het leven te staan. Er is bij sommigen op geen enkele wijze iets te merken of ze bezig zijn voor het volk, maar meer dat zij vooral letten op zichzelf.

Verder hebben we aangetoond dat we dergelijke geschiedenissen toch meer moeten zien in het grotere geheel. Als niemand meer gelooft in Israël laat God toch een richter, als verlosser opstaan. Ondanks hun minder fraaie kwaliteiten op moreel gebied moeten we toch stellen dat, hoe eigengereid ze ook waren, ze toch gingen in geloof. Ondanks hun falen en het feit dat ze steeds meer als tegengesteld zijn aan een ideale richter als Otniël, worden ze toch door God gebruikt om Israël te verlossen.

Tot slot kunnen we concluderen dat de karakters van de individuele richters maar deels bepalend zijn voor hun handelen. Ook al zijn sommigen met de Geest van de HEERE bekleed, ze gaan toch hun eigen weg en maken zelfstandige keuzes, die soms moreel verwerpelijk zijn en op geen enkele wijze goed te keuren, zoals dat ook geldt voor het verval van de stam waar binnen ze leefden. In al de individuele levens van de richters zien we dan ook een ontwikkeling van het kwaad wat aanwezig was in de context waarin ze leefden en ze dus door werden beïnvloed. Tegelijk waren ze ook zelf niet bij machte om hun ambt die invulling te geven zoals God dat van hen verwachtte. Het begin bij Gideon die in het leven al zelf goden laat maken, welke door het volk worden aanbeden. Bij Jefta leid het tot een broeder strijd en bij Simson zijn eht de vrouwen die en grote rol spelen, maar boven het goed doen in eigen ogen steeds grotere plaat krijgt. Kortom de ontwikkeling van het kwaad door het volk Israël wordt in de geschiedenissen steeds meer zichtbaar, maar het kwaad doen door de richters zelf wordt ook steeds pijnlijker zichtbaar in de opeenvolging van de geschiedenissen.

Hoofdstuk 7 – Slotconclusie

De hoofdvraag van deze thesis is: wat is de betekenis van “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” binnen het boek Richteren?

Als eerste heb ik nagedacht over de vraag: wat is de structuur en het thema van het Bijbelboek Richteren in zijn huidige vorm? Daarvan heb ik in hoofdstuk 2 aangegeven dat er onder wetenschappers een grote overeenstemming als het gaat om de structuur van het Bijbelboek Richteren. De proloog roept vragen op maar toch houdt men meestal vast aan 1:1-2:5 als inleiding. Aansluitend volgt er een theologisch kader waar het volk zich aan dient te houden. (Ri. 2:6-3:6). In het middenstuk 3:6-16:31 zijn de geschiedenissen van de grote richters beschreven. Daar zijn ook duidelijk de structuren zichtbaar van de terugkerende cycli. Uit een overzicht van een structuur blijkt heel duidelijk dat de zin “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” een structurerend element is. Uiteindelijk is de relatie tussen God en zijn volk Israël het kernthema van het Bijbelboek Richteren.

Wat betreft de plaats van het Bijbelboek Richteren in de canon heb ik aangegeven in hoofdstuk 3 dat M. Noth aantoonde dat er één auteur is van de tekst van het DG. Door middel van taalgebruik en theologische opvattingen legt hij een verband tussen Richteren en Deuteronomium. Het Bijbelboek Deuteronomium omvat de wetteksten als kader voor het leven. Als in de geschiedenissen over richters Israël deed “wat kwaad was in de ogen van de HEERE”, ging het om het dienen van de afgoden, waarmee men inging tegen het kader dat God had gesteld. Deze verhalencyclus kunnen we dus lezen binnen het raamwerk van het DG, waar duidelijk dwarsverbanden en verbinding met de wetsteksten uit Deuteronomium zichtbaar zijn. Daarmee ga ik er vanuit dat het werk van de DG tot stand kwam tijdens de ballingschap. Ik kan met Noth instemmen wanneer hij stelt, dat zo de Deuteronomist achteraf de ballingschap wilde verklaren.

De betekenis van het DG wordt ons aangereikt door M. Noth. Hij beargumenteert dat de samensteller van het DG gebruik heeft gemaakt van allerlei verschillende bestaande tradities welke hij met eigen materiaal aanvulde tot het een goed lopend geheel was. Noth zag de Deuteronomist als een verzamelaar van teksten welke gebruik maakte van oude verhalen, onder andere over lokale stamhelden en de kleine richters. Aan de hand van die gegevens heeft de Deuteronomist er één literair geheel van gemaakt. Tegelijk is het dan ook mogelijk dat een deel van de gebeurtenissen door de auteur zijn beschreven in een vorm die mede bepaald is door latere ontwikkelingen en actuele kwesties, die dan weer in Richteren zijn beschreven. Het terug vinden van de

ontwikkelingsgeschiedenis van het DG, de diachrone benadering, is voor de recentere wetenschap steeds minder interessant. In plaats daarvan heeft men zich meer gericht op de synchrone methode, al heeft deze methode in zich dat de historiciteit naar de achtergrond wordt gedrukt. De vraag is dan wel of we de Bijbel niet steeds meer lezen enkel als literatuur? Leidt dit er niet ongemerkt toe dat we daarmee de Bijbel ook geen enkele autoriteit meer toe schrijven? Daarmee moeten we oppassen voor het gevaar dat de auteur een te groot stempel zet op het verstaan van de tekst en we moeten ervoor zorgen dat de betekenis van de historiciteit niet steeds meer naar de achtergrond verdwijnt.

De betekenis van het woord kwaad kan als bekend worden verondersteld. Concreet bestond het uit het niet verdrijven van de volkeren en de verering van hun goden. Het volk wist dus van de woorden uit de Thora en daarmee is hun ongehoorzaamheid aan Deut. 7 als ook aan de Tien Woorden zonde. Ze laten de kern van de verplichtingen voor het volk Israël na als ook de uitwerking van het verbond. De ongehoorzaamheid bestond concreet uit het aanhangen van de andere goden als de Baäl en Astarte. Het niet luisteren naar God en het niet houden van het verbond zijn te zien als het kwaad tegenover God.

Het klopt dat in de geschiedenissen heel summier beschreven wordt om welke goden het gaat en wat concreet het dienen van de goden inhoudt. We kunnen hooguit stellen dat Israël zich schuldig maakte aan syncretisme. Pas in de geschiedenis van Gideon wordt voor het eerst expliciet duidelijk dat wat de afgoderij is. In de geschiedenis van Jifta komt daar nog bij dat de Israëlieten niet enkel de Baäl en Astartes, maar nu ook buitenlandse goden dienen. In de geschiedenis van Simson is het weer niet duidelijk om welke kwaad het gaat. Wel wordt duidelijk dat na de geschiedenissen van de richters en zeker met de persoonlijke strijd van Simson er meer duiding gegeven kan worden aan de betekenis van het het kwaad doen. Er vindt bij Simson dan ook een duidelijke omslag plaats waardoor het kwaad doen eigenlijk nog erger wordt. Want vanaf nu wordt er niet meer gesproken over het doen wat kwaad is in de ogen van HEERE, maar over doen wat goed is in eigen ogen. Wat begint met Simson die een Filistijnse vrouw kiest omdat zij 'goed is in mijn ogen' (14:3 en 7) leidt uiteindelijk tot de verhalen in 17-21 vol onrecht, omlijst met de constatering dat ieder deed wat goed is in eigen ogen.

We kunnen dan ook contateren dat het niet alleen heel Israël is 'wat goed doet in eigen ogen', maar ook de richters, als Simson zelf, doen wat 'goed is in eigen ogen' en negeren daarmee de God van Israël. Kortom men kan het niet alleen, want dan vervalt men in het doen van kwaad. Het volk heeft een leider nodig, maar wel een die hen zet in het spoor van de God van Israël!

We kunnen eigenlijk wel concluderen dat het 'kwaad' in Richteren heel summier wordt verwoord. We weten dat het gaat om het dienen van de afgoden die door de volkeren die in het land woonden

gediend worden. Doordat Israël niet naar God luistert en de volkeren niet verdrijft, laten ze zich voortdurend in met deze goden.

Die woorden “en ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” komen uit Deuteronomium. In die context klinkt meer het appellerende mee uit de woorden, een oproep te luisteren en het houden van het verbond. In de teksten van Koningen en Kronieken is wel duidelijk dat met name de koningen zich inlaten met de afgoden en daarmee God en zijn verbond negeren. Het toont aan dat het leiderschap van de koningen als het gaat om het houden van de weg tot de HEERE faalt. Zoals Mozes een leider was van het volk en Jozua bijna de vrede heeft gegeven, zo laten de teksten over “het kwaad doen...” in Koningen en Kronieken zien we dat bij de meeste koningen dat leiderschap ontbreekt en ze eigen wegen bewandelen.

Zichtbaar wordt dat de woorden “ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE” eerder duiden op een voortdurende herhaling van het niet luisteren door het volk als ook het niet luisteren van de koningen van Israël. Ze verbreken voortdurend het verbond dat God met hen heeft gesloten.

Deze woorden worden wel velen malen genoemd in het Oude Testament en in Richteren zorgen ze eerder voor een formele koppeling tussen de preambule in Richteren 2:1-23 en de verhalen die volgen.

Deze woorden dienen dan ook veel meer gelezen te worden als een structurele en literaire invoeging. Het is de uiteindelijke auteur, de Deuteronomist die de geschiedenissen heeft beschreven en het met historisch achtergrond informatie tot eenheid heeft gevormd. Hij gebruikt de woorden om daarmee iedere keer een nieuwe geschiedenis te duiden van één van de zes grote richters.

Op de vraag wie de richters zijn, is aangetoond dat we heel vaak maar zeer summiere gegevens hebben. Om hun leiderschap te bepalen hebben we Otniël als voorbeeld genomen. Otniël wordt geroepen door God, de Geest van de HEERE is op hem, hij geeft leiding aan het volk en gaat de strijd aan om dan ook van de HEERE de vijand in zijn hand te ontvangen. Als we hier aan vasthouden zien we dat goed en krachtig leiderschap niet gericht is op de persoonlijke kwaliteiten van de Richter zelf. De afhankelijkheid van de zegen van de HEERE en het ontvangen van de Geest zijn de meest belangrijke voorwaarden.

In hoofdstuk zes heb ik aangetoond dat bij meerdere richters niet altijd duidelijk is of ze nu expliciet de opdracht van God ontvangen of hun eigen weg gaan. Soms is het handelen dubieus en dan is de vraag: heiligt het doel alle middelen van verraad en misleiding zoals bij Ehud? Het kan ook zijn dat je als richter wel de ‘moeder van Israël’ genoemd wordt maar je rol uiteindelijk beperkt is als het gaat om de uiteindelijke overwinning. Zo is het bij Gideon duidelijk dat hij door God geroepen is. Alleen het vervolg van de geschiedenis laat zien dat hij zijn eigen weg gaat en uiteindelijk het volk een door

hem gemaakte efod laat aanbidden. Bij iemand als Jefta zien we dat zijn leiderschap vooral vorm gegeven wordt door de natuurlijke aanleg die hij heeft in het onderhandelen. Het leidt er uiteindelijk toe dat hij veel zo niet alles verliest omdat hij zijn eigen gave inzet en daar zijn vertrouwen op zet. Het heel persoonlijke handelen komen we nog sterker tegen bij Simson. Vanaf geboorte was hij een Nazireeër, maar dit was niet altijd zichtbaar in zijn leven. Ook al ontving hij meerdere keren de Geest van God, hij was toch een richter die zijn eigen weg ging. In zijn leven was hij voortdurend gericht op vrouwen en zijn opvliegende karakter zorgde ervoor dat hij moreel vaak niet goed handelde. De vraag is of dat nu wel zo'n sterk leiderschap is als hij vooral met zichzelf bezig is en op eigen kracht denkt in het leven te staan. Ondanks zijn minder fraaie kwaliteiten op moreel gebied we toch moeten stellen dat hij hier toch stond als een nazireeër Simson. Hoe eigengereid ook, toch ging hij in geloof want in zijn laatste woorden riep hij tot God en werd hij verhoord. Ondanks zijn falen als een totaal tegenover van een ideale richter als Otniël is hij toch door God gebruikt om Israël te verlossen. Dan kunnen we tot slot concluderen dat karakters van de individuele richters deels bepalend zijn voor hun handelen. Ondanks dat sommige met de Geest van de HEERE bekleed waren zijn ze toch hun eigen weg gegaan en hebben ze zelfstandige keuzes gemaakt. Soms waren die moreel verwerpelijk en op geen enkele wijze goed te keuren, ook niet vanwege het verval van de stam waarbinnen ze leefden.

In al de individuele levens van de richters zien we dan ook een ontwikkeling van het kwaad wat aanwezig was in de context waarin ze leefden en ze dus door werden beïnvloed. Tegelijk waren ze ook zelf niet bij machte om hun ambt die invulling te geven zoals God dat van hen verwachtte. Kortom de ontwikkeling van het kwaad door het volk Israël wordt in de geschiedenissen steeds meer zichtbaar, maar het kwaad doen door de richters zelf wordt ook steeds pijnlijker zichtbaar in de opeenvolging van de geschiedenissen.

Toch zijn ze uiteindelijk door God gebruikt om het volk Israël te verlossen. God zegt daarmee: ik maak een keuze wie mijn volk leiden zal.

Met die woorden sluit ik mijn conclusie af en concludeer ik dat de betekenis van "ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE" binnen het boek Richteren is dat de Deuteronomist achteraf bezien de geschiedenissen in een bepaald raamwerk heeft gezet. De woorden "ze deden wat kwaad was in de ogen van de HEERE" wijzen enerzijds terug op het kwaad van het volk, het dienen van de afgoden en het verbreken van het verbond wat God voortdurend met hen gesloten had en dat men daar aan herinnerd moest blijven. Anderzijds is het wellicht gebruikt door de Deuteronomist om iedere keer weer een overgang naar een volgende geschiedenis aan te geven.

In het Bijbelboek Richteren gaat het bergafwaards met zowel het volk Israël als ook met de richters zelf. Ondanks alle vragen die de geschiedenissen oproepen moeten we toch van hun geloof leren. Want door het geloof was het dat Gideon, Barak, Jefta en Simson “koninkrijken overwonnen, gerechtigheid in de praktijk gebracht, belofte verkregen, muilen van leeuwen gesloten” (Heb. 11: 32-33) Het boek laat zien dat het volk een sterke leider nodig heeft. Ondanks dat David niet wordt genoemd is het volk toe aan een koning die hen gaat leiden. Alleen daarvan weten wij dat ook die koning het volk niet voor het kwaad zal behoeden, het gaat van ‘kwaad tot erger’.

Om daar een halt toe te roepen is het nodig dat de Koning der Koningen komt en zo verwijst het boek Richteren door naar dé Verlosser Jezus Christus.

Omdat deze these geschreven wordt voor de opleiding gemeente predikant wil ik besluiten met de oproep dat de gemeente in de erediensten moet horen over de gevolgen van het aanvaarden van het kwaad als men doet wat goed is in eigen ogen, wat leidt van ‘kwaad tot erger’. We moeten als gemeente leven bij de Schrift, maar zeker ook degene die uitgezonden worden als verkondigers van het Evangelie. Want ook de richters werden meegezogen in de ontwikkeling van het kwaad en waren uiteindelijk niet in staat het volk voor te gaan. Voor mij persoonlijk een les om dicht bij het evangelie te leven, het kwaad te onderscheiden en in afhankelijkheid van God mijn weg te gaan.

Bibliografie

- M.J. Boda, *A Server Mercy: Sin and Its Remedy in the Old testament*, Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns, 2009.
- Boda M.J. *Return to Me: A biblical theology of repentance*, Downers Grove, Illinois: Inter Varsity press, 2015.
- T. Butler, *Judges*, Nashville, Tennessee: T. Nelson, 2009.
- D.I. Block, *Judges, Ruth*, Nashville, Tennessee: T. Nelson, 1999.
- M. D. Coogan, *The Old Testament, A historical and literary introduction to the Hebrew Scriptures*, Oxford: University press, 2011.
- R.B. Dillard, T. Longman, *Inleiding op het Oude Testament*, Heerenveen: Groen, 2002.
- P.B. Dirksen, *Richteren, een praktische Bijbelverklaring T&T*, Kampen: Kok, 1999.
- K. Deurloo (red.), *Geen koning in die dagen, over het boek Richteren als geschiedschrijving*, Baarn: Ten Have, 1982.
- A.G. Knevel, M.J. Paul en J. Broekhuis (red.), *Verkenningen in Genesis*. Kampen: Kok, 1986.
- H. Koorevaar, M.J. Paul, *Theologie van het Oude Testament, Blijvende boodschap van de Hebreeuwse Bijbel*, Zoetermeer: Boekencentrum, 2013.
- C.W. Morgan, R. A. Peterson (red.), *Fallen, A theology of sin*, Wheaton, Illinois: Crossway, 2013.
- M. Noth, *Überlieferungsgeschichtliche Studien. I: Die sammelnden und bearbeitenden Geschichtswerke im Alten Testament*, Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1963.
- M.J. Paul, (red.), *Bijbelcommentaar Jozua, Richteren, Ruth, 1 Samuel*, Veenendaal: Centrum Bijbelonderzoek, 2006.
- J.A. Soggin, *Judges – a commentary*, London: SCM Press, 1981.
- B. G. Webb, *The Book of Judges*, Grand Rapids, Michigan: W.B. Eerdmans, 2012.
- M. Weinfeld, *Deuteronomy and Deuteronomistic School*, Oxford: Clarendon press, 1983.
- Artikelen:**
- C. Frevel, „Das Josua-Palimpsest, Der Übergang vom Josua- zum Richterbuch und seine Konsequenzen für die These eines Deuteronomistischen Geschichtswerks,“ *ZAW* 125 (2013), 49–71.
- S. Gillmayr-Bucher, “Framework and Discourse in the book of Judges”, *JBL* 128 (2009): 687-702.
- C.J. Labuschagne, (Het einde van de Deuteronomist), 2015: laatst bekeken 08-10-2016
<http://www.labuschagne.nl/artikelen/WegmetdeDeuteronomist.pdf>
- G.T. Manley, “The Deuteronomic redactor in the book of Judges”. 32-37 gelezen:
https://biblicalstudies.org.uk/pdf/eq/1959-1_manley.pdf

P. van Midden, "Lees maar: er staat niet wat er staat, verborgen theologie in Richteren", *Richteren Amsterdamse Cahiers* 19 (2001), 55-63.

K. Spronk, "From Joshua to Samuel: Some Remarks on the Origin of the book of Judges", in J. Van Ruiten and J.C. De Vos (ed.), *The Land of Israel in Bible, History, and Theology. Studies in Honour of Ed Noort* (Supplements to Vetus Testamentum 124), Leiden: Brill, 2009, 138-149.

Weinfeld, M., "The Period of the Conquest and of the Judges as Seen by the Earlier and the Later Sources", *Vetus Testamentum* 17 (1967), 93-113.